

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Форма навчання: денна
Кафедра: туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Виконала: магістрант 2 курсу
Спеціальності 242 Туризм і рекреація
___ **Бардей О. І.** _____
(прізвище та ініціали)

Керівник: **доцент, доктор філософії**
___ **Долинська О.О.** _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент: **Крук А.О.**

Хмельницький – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	7
1.1. Історичні аспекти появи та розвитку екстремального туризму	7
1.2. Класифікація видів екстремального туризму і їх характеристика	18
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ СФЕРІ ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ І РОЗВАГ	31
2.1. Еволюція видів екстремального туризму	31
2.2. Екстремальний туризм як головний напрямок світових подорожей і розваг	36
2.3. Космічні подорожі як вид екстремального туризму	43
Висновки до другого розділу	48
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ І СВІТІ	50
3.1. Перспективи розвитку екстремального туризму у світі	50
3.2. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні	58
Висновки до третього розділу	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність роботи визначається тим, що, попри значний потенціал українського ринку екстремального туризму, його важливість і особлива роль у національній економіці досі недостатньо оцінені та враховані на різних рівнях управління. У сучасному світі екстремальний туризм швидко здобуває популярність і стає важливим сегментом туристичної індустрії. Він не лише забезпечує нові можливості для розваг та активного відпочинку, а й робить вагомий внесок у економіку.

Екстремальний туризм сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню валового внутрішнього продукту (ВВП) та забезпеченню зайнятості населення в різних регіонах світу. За оцінками експертів, цей сегмент вже охоплює понад 10% світового туристичного ринку, а темпи його розвитку перевищують загальні показники зростання туризму, що свідчить про його динамічний характер та зростаючу популярність.

Слід зазначити, що екстремальний туризм приваблює людей різного віку, соціального статусу, професій та рівня фізичної підготовки. Це явище виходить за межі традиційних стереотипів і стає доступним для ширшого кола туристів. Дослідники з різних країн помічають, що зростання інтересу до екстремального туризму часто пов'язане зі змінами в моральних і культурних установках суспільства, особливо в розвинутих країнах Заходу. Сучасні люди, звиклі до стабільності, технологічного комфорту і повсякденного життя, шукають способи пережити нові, незвичні та насичені враження, які пропонує екстремальний туризм.

В умовах, коли подорожі в далекі країни стають все більш доступними і популярними, деякі туристи прагнуть не лише подорожувати, а й випробувати себе в унікальних та екстремальних ситуаціях. Це бажання відчувати новизну і гострі відчуття стало основним двигуном зростання екстремального туризму.

Важливо підкреслити, що саме цей вид туризму пропонує різноманітні активності – від скелелазіння і банджі-джампінгу до спелеологічних експедицій і екстремальних спортивних подій. Він забезпечує як фізичне, так і психологічне задоволення, дозволяючи людям відчувати себе частиною незвичних і захоплюючих ситуацій, які виходять за рамки їхньої звичайної рутини.

Окрім того, враховуючи воєнну ситуацію в нашій країні, коли більшість воєнно зобов'язаних чоловіків та жінок не мають права виїздити за межі країни, не аби якого попиту екстремальний туризм зазнав і в межах України, яка має теж великий потенціал у розвитку даної галузі.

З огляду на ці тенденції, екстремальний туризм не лише задовольняє сучасні потреби у нових враженнях і емоціях, а й стає важливим чинником у розвитку туризму в цілому. Інвестиції в цю галузь, розробка нових маршрутів та активностей, а також вдосконалення інфраструктури забезпечують як економічні вигоди, так і сприяють культурному і соціальному розвитку, розширюючи горизонти для туристів і створюючи нові можливості для дослідження світу.

Проблеми розвитку туризму вже протягом кількох десятиліть залишаються в полі зору науковців. Особливий інтерес у цьому контексті викликають роботи як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, таких як Л. Агафонова, В. Азар, В. Безносюк, М. Біржаков, М. Волошин, І. Зорін, В. Євдокименко, В. Квартальнов, В. Кифяк, О. Король, М. Крачило, О. Любіцева, М. Мальська, В. Мацола, Г. Папірян, В. Сенін, Т. Сокол, В. Федорченко, А. Чудновський, І. Школа та інші. Дослідження екстремального туризму в Україні є предметом наукових праць таких дослідників, як Ю. Грабовський, О. Сколій, Т. Сколій, Х. Роглев, З. Філіпов та інші. Їхні роботи охоплюють різні аспекти розвитку цього напрямку, досліджують як теоретичні, так і практичні аспекти екстремального туризму, його вплив на суспільство, економіку та екологію, а також можливості для подальшого розвитку в Україні. Огляд цих досліджень показує, що вони охоплюють широкий спектр аспектів розвитку

туризму в Україні. Однак, на наш погляд, питання екстремального туризму в них розглянуто недостатньо.

Мета роботи: проаналізувати розвиток міжнародного екстремального туризму.

Об'єкт дослідження: міжнародний екстремальний туризм.

Предмет дослідження: особливості розвитку, динаміка, тенденції та вплив міжнародного екстремального туризму на світовий туристичний ринок та економіку окремих країн.

Відповідно до поставленої мети, були висунуті наступні **завдання:**

- Проаналізувати історичні аспекти появи та розвитку екстремального туризму;
- Надати класифікацію видів екстремального туризму і їх характеристика;
- Дослідити еволюції видів екстремального туризму;
- З'ясувати, яку роль екстремальний туризм відіграє в системі світових подорожей і розваг;
- Проаналізувати космічні подорожі, як вид екстремального туризму;
- Дослідити перспективи розвитку екстремального туризму у світі;
- Дослідити перспективи розвитку екстремального туризму в Україні.

Методи дослідження: сучасні загальнонаукові методи пізнання, системний, соціологічний, історичний, структурно-функціональний, статистичний аналіз, метод прогнозування.

Наукова новизна роботи полягає в розробці класифікації різновидів екстремального туризму, аналізі сучасних світових тенденцій у цій сфері, а також у визначенні та науковому обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку екстремального туризму в Україні для його інтеграції на міжнародний рівень.

Теоретичне значення даної роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про міжнародний екстремальний туризм як явище сучасного

суспільства. У роботі систематизовано та узагальнено різні підходи до класифікації видів екстремального туризму, проаналізовано його сучасні тенденції та особливості розвитку на глобальному рівні. Результати дослідження можуть бути основою для подальших наукових розвідок у цій сфері, а також сприяти розширенню теоретичної бази, необхідної для аналізу та прогнозування розвитку екстремального туризму в умовах зростаючої популярності цього виду відпочинку.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів для подальшого вивчення екстремального туризму як на національному рівні, так і в окремих регіонах, а також для розробки туристичними компаніями нових екстремальних турів, що сприятиме розвитку цього сегменту ринку в Україні.

Використані теоретичні та законодавчо-нормативні джерела: розвитку екстремального туризму присвячено роботи таких авторів, як В. Василюк [8], А. Мироненко [31], Н. Крачило [25], Т. Ткаченко [45, 46] та багато інших. У цих дослідженнях детально проаналізовано окремі аспекти розвитку різних видів екстремального туризму, а їхні результати були використані при написанні цієї роботи. Крім того, було залучено інтернет-ресурси, що висвітлюють питання екстремального туризму та екстриму загалом. Незважаючи на значний інтерес до цієї теми, вона залишається недостатньо дослідженою і потребує подальшого опрацювання для глибшого наукового розуміння.

Область застосування результатів роботи: отримані результати можуть бути використані при викладанні дисциплін, таких як «Туристичне краєзнавство», «Спортивний туризм», «Туроперейтинг», «Актуальні проблеми національного ринку туристичних послуг».

Структура роботи: дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 77 сторінок, з них основного тексту – 71 сторінка. Опрацьовано 53 літературних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМ

1.1. Історичні аспекти появи та розвитку екстремального туризму

З давніх давен, ще первісні люди займалися полюванням, вели битви та боролися за виживання в суворих умовах природи. Для того, щоб мати змогу полювати здобич, вони мали бути фізично сильними та спритними. До того ж, природа сама ставала головним тренером для людини: щоб вижити, потрібно було навчитися швидко бігати, точно кидати спис, влучно метати каміння, орієнтуватися на місцевості та майстерно стріляти з лука, адже виживав той, хто сильніший.

З часом, з розвитком цивілізації започаткувались та стали набувати стрімкого розвитку і ритуальні змагання на честь богів. Вже в IV тисячолітті до нашої ери в стародавньому Вавилоні проводилися такі змагання, а починаючи з епохи Стародавньої Греції, історія спорту стала більш систематичною та задокументованою. Глобалізація та цифровізація призвели до того, що необхідність боротьби за виживання зникла.

Розвиток екстремального туризму має довгу історію, коріння якої сягає 1841 року, коли Томас Кук організував першу туристичну подорож для 570 членів товариства тверезості з Лестера до Лафборо. Це було не лише початком нової ери в туризмі, а й першим кроком до створення індустрії, яка сьогодні охоплює мільйони людей по всьому світу. Томас Кук не просто заснував першу туристичну компанію, він став провісником нової епохи в подорожах, зробивши їх доступними для широкого загалу, змінюючи уявлення про можливості подорожей та відкриваючи перед людьми красу і багатогранність нашої планети.

Як окремий напрямок у туристичній індустрії, екстремальний туризм почав формуватися лише у XX столітті, але його витoki можна прослідкувати ще з часів європейських досліджень і колонізації Африки. З появою

незалежних держав на африканському континенті та забезпеченням безпечних умов для туристів, любителі гострих відчуттів отримали можливість випробувати себе у викликах, які раніше були недоступні. Переходи через спекотні пустелі, підкорення недоторканих гірських вершин, зустріч із дикою природою – усе це стало можливим завдяки розвитку екстремального туризму в Африці. Цей напрямок поступово набрав популярності, розширюючи географію своїх маршрутів і залучаючи дедалі більше туристів, які прагнули випробувати себе в умовах, що виходять за межі звичного.

Сучасне життя, з його високим рівнем комфорту, рутинністю та передбачуваністю, стало своєрідним каталізатором для пошуку нових шляхів отримання яскравих емоцій та неповторних адреналінових сплесків. Люди все частіше прагнуть вийти за рамки повсякденності та випробувати себе в екстремальних ситуаціях, щоб відчути гострі відчуття, які були притаманні нашим предкам у боротьбі за виживання. Ця внутрішня потреба, глибоко закорінена в людській природі, стала одним із ключових факторів, що стимулює розвиток та популяризацію екстремальних видів спорту й туризму. Вони є реакцією на швидкий технологічний прогрес, урбанізацію та зміни в суспільстві, де люди, незважаючи на високий рівень комфорту, все ж відчувають брак справжніх емоційних переживань і потребують можливості перевірити свої фізичні та психологічні межі.

Разом із цим, розвиток екстремального туризму підживлюється й соціально-психологічними потребами сучасних туристів. Традиційні форми відпочинку більше не задовольняють багатьох мандрівників, адже їхні очікування та вимоги зросли разом із підвищенням рівня обізнаності й доступу до інформації про різні види подорожей.

Туристичний ринок динамічно змінюється, щоб відповідати запитам нової генерації клієнтів, які шукають не просто відпочинок, а унікальні та незабутні враження. Більше того, сучасні туристи прагнуть до більш насичених, незвичайних і навіть екстремальних подорожей, які дозволять їм

не лише побачити світ, а й пережити новий досвід, кинути виклик самим собі та насолодитися відчуттям свободи й ризику.

Загальний розвиток індустрії відпочинку значно вплинув на популяризацію екстремального туризму, перетворюючи його з нішевого сегмента на один із найпривабливіших напрямків сучасного туристичного ринку. Якщо раніше туроператори здебільшого пропонували стандартні варіанти відпочинку, такі як пляжні курорти або екскурсії до культурних пам'яток, то сьогодні їхні пропозиції охоплюють набагато ширший спектр можливостей.

Завдяки технічному прогресу та покращенню інфраструктури, багато з раніше важкодоступних місць відкрилися для масового туризму. Тепер охочі можуть здійснювати подорожі в екстремальні умови, наприклад, відвідувати крижані печери в Арктиці, підніматися на засніжені вершини гірських хребтів або занурюватися в глибокі печери з професійним супроводом. Все це стало можливим завдяки стрімкому розвитку туристичної індустрії, яка намагається задовольнити зростаючий попит на пригоди та екстремальні враження, враховуючи безпеку і комфорт.

На сучасному етапі розвитку цивілізації такі екстремальні розваги, як стрибки з парашутом, рафтинг по гірських річках, серфінг на високих хвилях океану, дайвінг у коралових рифах та альпінізм на важкодоступні гірські піки, набули великої популярності в усьому світі. Ці види активного відпочинку, які вимагають від туристів подолання власних страхів і випробування своїх фізичних можливостей, тепер стали доступні майже для кожного охочого, незалежно від попереднього досвіду. Професійні інструктори та високотехнологічне обладнання забезпечують високий рівень безпеки, що дозволяє навіть новачкам брати участь у подібних заходах.

Крім того, значна кількість пригодницьких турів зараз орієнтована не лише на молодь чи екстремалів, а й на сімейний відпочинок. Все більше сімей обирають подорожі, де навіть діти можуть брати участь у цих захоплюючих випробуваннях, таких як легкі трекінгові маршрути, пішохідні прогулянки

через каньйони або сплави на рафтах у помірних умовах. Екстремальні маршрути стають не тільки випробуванням на сміливість, а й джерелом незабутніх вражень, які створюють міцні емоційні зв'язки між членами сім'ї. Додавання таких активностей до туристичних програм дозволяє урізноманітнити відпочинок, зробити його більш інтерактивним і насиченим, а також додати елемент пригод, який робить подорожі ще більш захопливими та запам'ятовуваними.

Екстремальний туризм на Заході зародився в 1970-х роках, коли молоде покоління, під впливом популяризації здорового способу життя та фізичної активності, почало активно шукати нові пригоди і виклики. Молодь, використовуючи власні автомобілі, вирушала у віддалені куточки природи, шукаючи нових відчуттів та можливостей для самовираження. Однією з причин, яка сприяла розвитку цього руху, стала високорозвинена дорожня інфраструктура, що дозволила легко досягати важкодоступних місць, де можна було випробувати себе в екстремальних умовах.

Особливо цей феномен набув поширення у США, де молодіжні групи все частіше організовували самостійні подорожі, відмовляючись від послуг туроператорів. Такий підхід став передвісником нового тренду в туризмі — індивідуальних і незалежних подорожей, що базувалися на прагненні до свободи та самостійності. Замість класичних туристичних маршрутів, молодь обирала незвідані дороги і випробовувала свої сили у диких природних умовах, що додавало подорожам елемент небезпеки і пригод [9].

Ключову роль у популяризації екстремального туризму відіграв кінематограф. Фільми, в яких герої долали небезпеки та здійснювали ризиковані подвиги, надихали молодих людей на подібні авантюри. З'являвся цілий прошарок культури, що орієнтувався на виклики та випробування, які дозволяли не лише перевірити свої фізичні можливості, але й утвердитися в суспільстві як смілива та рішуча особистість.

На хвилі цього зростаючого інтересу до ризикованих розваг почали з'являтися перші туристичні клуби та організації, що спеціалізувалися на

екстремальних видах відпочинку. Вони пропонували професійну організацію таких заходів, залучаючи досвідчених інструкторів, надаючи якісне спорядження та забезпечуючи туристів страховими послугами, що значно знижувало ризики. З часом екстремальні тури стали невід'ємною частиною асортименту багатьох туристичних компаній, які розширили свої пропозиції, включаючи найрізноманітніші види активного відпочинку, від альпінізму та стрибків з парашутом до дайвінгу і рафтингу.

Вагомий внесок у дослідження екстремального туризму як в Україні, так і за її межами, зробили такі науковці, як О. Бабкін, Ю. Грабовський, А. Глебова, В. Гуляєв, Ю. Дмитрієвський, В. Ільницький, М. Козяр, О. Кравченко, Я. Нарута, Х. Роглев, З. Філіпов, Ф. Шандор та інші. Зокрема, стаття А. Глебової «Сучасний стан та перспективи розвитку екстремального туризму в Україні та світі» [11, 19] присвячена аналізу поняття «екстремальний туризм» та підтверджує, що цей вид туризму активно розвивається в багатьох країнах світу. У дослідженні виділено п'ять основних категорій екстремального туризму за місцем проведення: водний, повітряний, гірський, наземний та екзотичний. Робота Д. Мангушева «Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні» [19, 27] зосереджена на вивченні сучасного стану та майбутніх перспектив розвитку екстремального туризму в Україні. У праці детально розглянуто найпопулярніші види екстремального туризму на території України та їхнє територіальне поширення, а також проаналізовано потенційні напрями розвитку туристичних послуг у цій галузі [19].

В Україні екстремальний туризм почав активно розвиватися з середини 1990-х років, коли все більше туристів звернули увагу на багатий природний потенціал рідної країни. Незважаючи на те, що багато українців продовжують обирати для екстремального відпочинку закордонні маршрути, варто зазначити, що Україна має не менше можливостей для організації захопливих пригод. Різноманітність ландшафтів і природних умов робить нашу країну ідеальним місцем для розвитку екстремального туризму, що активно набирає

популярності як серед місцевих мандрівників, так і серед іноземців, які шукають унікальних вражень.

Україна володіє всім необхідним для задоволення потреб любителів адреналіну: бурхливі річки, придатні для рафтингу та каякінгу, величні гірські масиви, що ідеально підходять для альпінізму та гірських походів, таємничі печери, які приваблюють спелеологів, стрімкі скелі для скелелазіння, а також старовинні міста та фортеці, що можуть стати частиною туристичних пригод. Серед найпривабливіших регіонів для розвитку екстремального туризму вирізняються Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Херсонська області, де природа пропонує нескінченні можливості для пригод.

Закарпаття особливо відоме своїм унікальним ландшафтом, що створює ідеальні умови для екстремальних видів відпочинку. Тут кожного року проводяться численні змагання та організовуються екстремальні маршрути для туристів, які прагнуть нових викликів та адреналіну. Одним із найвідоміших місць для таких заходів є Мукачево, яке поєднує старовинну архітектуру з гірськими околицями, що ідеально підходять для пішохідних та велосипедних маршрутів. Серед інших популярних місцевостей можна виділити мальовничі райони поблизу санаторіїв «Карпати» та «Синяк», які приваблюють як екстремалів, так і тих, хто шукає активний відпочинок на природі.

Ужгород також має великий потенціал для розвитку екстремального туризму завдяки своїй багатій історичній спадщині та близькості до природних пам'яток. Легендарний Невицький замок, оточений мальовничими лісами, є не тільки архітектурним об'єктом, але й популярною точкою для пригодницьких турів та історичних квестів. Цей регіон приваблює як шанувальників старовини, так і любителів активного відпочинку, оскільки поєднує культурні та екстремальні елементи.

Окрім того, околиці річки Боржава та величні вершини, такі як Стой і Говерла, що є найвищою точкою України, пропонують відмінні можливості для трекінгу, альпінізму та інших активних видів туризму. Говерла особливо

приваблює туристів своїми пейзажами та можливістю випробувати власні сили під час сходження, що робить її однією з найбільш затребуваних серед екстремальних мандрівників. Завдяки такому багатству природних ресурсів та історичних пам'яток, Закарпаття стає одним із провідних центрів екстремального туризму в Україні.

Таким чином, Україна має великий потенціал для розвитку екстремального туризму, і з кожним роком все більше людей відкривають для себе ці можливості, надаючи перевагу екстремальному відпочинку в межах своєї країни [13].

Важливо зауважити, що активний туризм в Україні є однією з ключових складових національної туристичної галузі, яка має на меті не лише зміцнення здоров'я, а ще й розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей людини. Це досягається через участь у спортивних походах різного рівня складності, змаганнях з техніки спортивного туризму, а також у самодіяльних туристичних подорожах. Спортивний та самодіяльний активний туризм відіграють важливу роль у популяризації активного способу життя та форм відпочинку серед населення, виконуючи водночас рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції.

Цей вид туризму, який знаходиться на стику спорту та активного дозвілля в природному середовищі, значно сприяє розвитку внутрішнього туризму в Україні. Пропаганда активного відпочинку, що є відносно доступним і ефективним, має особливе соціальне значення, особливо в умовах невисокого рівня доходів у значної частини населення країни. Використання елементів і засобів спортивного туризму, а також мінімізація витрат на матеріально-технічну інфраструктуру дозволяють суттєво знизити вартість такого відпочинку. Це робить активний туризм соціально доступним та економічно привабливим не лише для пересічних громадян, а й для організаторів, оскільки знижені витрати дозволяють створювати більш вигідні туристичні продукти.

Розвиток активного туризму в Україні сприяє формуванню здорового та активного суспільства, що обирає пасивний відпочинок та прагне нових

вражень і досягнень у гармонії з природою. Завдяки цьому активний туризм залишається важливим інструментом для покращення якості життя населення та зміцнення національної туристичної індустрії.

У 1980-х роках активний туризм в Україні перебував під суттєвим державним контролем, що визначав усі основні аспекти цього явища. Держава не лише контролювала основні параметри активного туризму, вона забезпечувала постійну фінансову підтримку, що сприяло його розвитку. Проте централізована система мала і свої недоліки. Зокрема, існувала жорстка регламентація з боку федерацій і клубів, які перебували під контролем рад з туризму і екскурсій. Громадськість у цій системі відігравала лише дорадчу роль, без реальних можливостей впливати на процеси розвитку.

Ця модель, хоча і мала свої обмеження, все ж забезпечувала стабільний розвиток активного туризму завдяки регулярному фінансуванню та підтримці з боку держави.

Однак на початку 1990-х років ситуація змінилася кардинально. З припиненням державної підтримки та фінансування активного туризму, роль у його розвитку почали брати на себе громадські організації, федерації спортивного туризму та туристичні союзи. Відсутність державної підтримки та фінансування негативно вплинули на розвиток цього напрямку. Зокрема, спостерігалось різке зниження масовості та активності в галузі, що призвело до періоду стагнації і навіть занепаду активного туризму.

Відсутність централізованого управління і фінансової підтримки створила серйозні труднощі для організацій, які займалися активним туризмом. Громадські організації, які взяли на себе розвиток цього напрямку, стикнулися з проблемами в організації заходів, забезпеченні необхідної інфраструктури та залученні нових учасників. Це призвело до необхідності адаптуватися до нових умов, шукати альтернативні джерела фінансування і відновлювати інтерес до активного туризму серед населення.

Занепад активного туризму вдалося частково зупинити завдяки зусиллям ентузіастів, які залишилися у федераціях та туристичних союзах. Незважаючи

на відсутність фінансування, вони змогли зберегти осередки туристичного руху та не дозволили йому остаточно занепасти.

У цей період туристична громадськість у багатьох регіонах почала шукати вихід з важкої ситуації через об'єднання громадських та комерційних інтересів. Такий тандем почав приносити позитивні результати, проте через обмежені фінансові можливості комерційних структур і слабкість громадських організацій розвиток активного туризму залишався нестабільним. Реальне зростання показників розвитку активного туризму в регіонах спостерігалось лише там, де до громадських ініціатив та комерційних коштів вдавалося залучити часткове фінансування з боку держави.

Аналіз стану активного туризму в Україні наприкінці 1990-х років показує, що для стабілізації ситуації та подальшого розвитку цього напрямку необхідно об'єднати зусилля громадськості у створенні потужної організації, яка могла б стати авангардом туристичного руху.

Різноманітні аспекти розвитку екстремального туризму в Закарпатській області досліджували у своїх наукових працях такі автори, як В. Абрамов у праці «Перспективи розвитку екстремального туризму», Н. Габчак у роботі «Гірський рельєф Закарпаття як складова розвитку екстремального туризму», Ю. Грицак у дослідженні «Основні види екстремального спортивного туризму», О. Машкова у статті «Види екстремального туризму», І. Свида у праці «Сучасні форми екстремального туризму в Закарпатській області», С. Фокін у роботі «Туризмологічні аспекти спортивного туризму», В. Щербаков у дослідженні «Сучасні форми екстремального туризму», а також інші науковці [19, 43].

З метою покращення ситуації в туристсько-спортивній сфері, у вересні 2013 року у Вінниці було засновано всеукраїнську громадську організацію – Федерацію спортивного туризму України. Головною метою цієї організації стало всебічне сприяння підвищенню статусу активного туризму та розвитку вітчизняної туристичної галузі. Діяльність Федерації була спрямована на гармонійний розвиток особи, зміцнення здоров'я населення, формування

здорового способу життя, а також культурний і духовний розвиток громадян України.

Було розроблено та затверджено Програму діяльності Федерації спортивного туризму України на період 2013-2018 років, яка стала основою всієї діяльності організації. Переважна частина заходів, передбачених програмою, була реалізована. Проте, під час розвитку організації на макрорівні, включаючи створення територіальних осередків і відповідного нормативно-правового забезпечення, стало очевидним, що Федерація має широкі можливості для розбудови місцевих осередків, створення клубної мережі, секцій активного туризму в колективах фізичної культури, а також їх інформаційного, методичного та нормативно-правового забезпечення.

На сьогодні в осередках Федерації функціонують численні комісії: 22 з пішохідного туризму, по 19 з гірського та водного туризму, 15 з велоспорту, 14 з спелеології, 12 з лижного туризму та 4 з вітрильного туризму. Крім того, за перші два роки діяльності Федерації значно зросла кількість всеукраїнських та регіональних змагань зі спортивного туризму.

Останнім часом активному туризму в Україні приділяється значно більше уваги з боку органів державної влади, які почали розглядати його не лише як засіб для розвитку туристичної галузі, а й як важливий елемент залучення населення до здорового способу життя. Цей вид туризму сприяє фізичній активності, зміцненню здоров'я та загальному добробуту громадян, що робить його стратегічно важливим напрямком для підтримки здорового суспільства. Завдяки цьому активний туризм все частіше включається до державних програм розвитку регіонів, що дозволяє залучати додаткові інвестиції у створення нової інфраструктури, підтримку місцевих туристичних ініціатив та популяризацію екологічних видів відпочинку.

Важливим показником успіху є той факт, що протягом 2014-2018 років активний туризм не лише вийшов із кризової фази розвитку, а й здобув широке визнання як на національному, так і на регіональному рівні. Це стало можливим завдяки низці факторів, таких як збільшення інтересу до активних

видів відпочинку серед населення, покращення туристичної інфраструктури в багатьох регіонах та активна робота держави з просування здорового способу життя. Позитивним результатом цих зусиль є зростаюча популярність активного туризму серед різних верств населення, включаючи молодь, сім'ї, та навіть старше покоління, яке дедалі більше залучається до спортивних заходів і активних видів відпочинку.

Активний туризм також став одним із важливих чинників регіонального розвитку, особливо у тих областях, які мають значні природні ресурси для організації активного відпочинку — Карпати, Закарпаття, Полісся, Поділля, Приазов'я та інші регіони з унікальними ландшафтами та природними умовами. Збільшення кількості туристичних маршрутів, підготовка спеціалізованих гідів та інструкторів, проведення фестивалів і спортивних змагань, орієнтованих на активний відпочинок, стали важливими кроками в популяризації цього виду туризму.

Розширення популярності активного туризму серед різних верств населення свідчить про те, що він поступово став одним з найбільш масових видів туризму в Україні. Участь у велосипедних турах, пішохідних походах, рафтингу, скелелазінні, а також зимових видах спорту, таких як гірськолижний туризм, стали доступними не тільки професійним спортсменам, а й звичайним людям, які прагнуть поєднати відпочинок з фізичною активністю. Крім того, активний туризм сприяє формуванню культури екологічно відповідального ставлення до природи, що особливо важливо для сталого розвитку туристичних регіонів України.

Міжнародні дослідники туризму відзначають, що останніми роками формується тенденція до становлення активного (або пригодницького) туризму як окремого сегменту галузі. В Україні спостерігаються позитивні зрушення в цій сфері: з'являються спеціалізовані туроператори з активного туризму, відкриваються нові об'єкти активного відпочинку, розширюється база прокату та сервісу туристичного спорядження, а також зростає спеціалізована база проживання.

Варто зауважити, що на розвиток екстремального туризму в нашій країні впливає безліч як позитивних, так і негативних факторів. Тож, серед позитивних можна зазначити багатий туристичний потенціал, доступність локацій (гори, річки з крутими порогами, печери, скелі тощо), різноманітний ландшафт, відсутність мовного бар'єру для туристів з України тощо. Але не аби якою перешкодою служать і негативні фактори, серед яких воєнний стан, періодичні (а в прифронтових регіонах і щоденні) ракетні обстріли, погані дороги, завищені ціни тощо [42].

1.2. Класифікація видів екстремального туризму і їх характеристика

В останні роки альтернативний туризм набирає популярності, відзначаючись не лише новими формами відпочинку, а й значним зсувом від традиційних видів подорожей. Одним з таких інноваційних напрямків є екстремальний туризм, який представляє собою категорію подорожей, що в тій чи іншій мірі пов'язані з ризиком та викликами [26].

Цей вид туризму не є масовим явищем і відрізняється від звичних форм відпочинку. По-перше, екстремальний туризм має специфічний характер, який не завжди чітко відноситься до інших туристичних категорій, таких як спортивний або розважальний туризм. По-друге, рівень екстремальності є суб'єктивним і змінюється залежно від індивідуальних особливостей кожного учасника, таких як життєвий досвід, темперамент і психофізіологічні характеристики. Це означає, що те, що може бути сприйнято як екстремальне для однієї особи, може бути звичайним для іншої.

Залежно від накопиченого досвіду та особистих уподобань, індивідууми по-різному оцінюють ступінь екстремальності. Таким чином, екстремальний туризм відкриває нові горизонти для тих, хто шукає нестандартні та захоплюючі способи відпочинку, пропонуючи їм унікальні враження та випробування за межами звичного комфорту [26].

Отже, екстремальний туризм представляє собою розгалужену сферу активного туризму, що включає в себе комплекс видів діяльності, які вимагають високих фізичних і психоемоційних навантажень, а також взаємодії з різноманітними природними умовами. Цей тип туризму відрізняється від традиційного тим, що вимагає від учасників виходу за межі звичного комфорту та випробування своїх можливостей у складних умовах.

Дослідники розробили кілька підходів до класифікації екстремального туризму, проте найбільш поширеним критерієм для систематизації є місце проведення екстремальної діяльності. На основі цього критерію виділяють кілька основних типів екстремального туризму:

1. Повітряний туризм (включає активності, що відбуваються в небі або в повітряному просторі). До цієї категорії належать стрибки з парашутом, фрістайл, скайсерфінг, банджі-джампінг, роуп-джампінг, балунінг, дельтапланеризм, а також польоти на повітряних кулях або дельтапланах. Станом до початку воєнних дій на території нашої країни, в Україні існувало кілька значних локацій для розвитку цих видів. До них відносяться гірські райони, такі як Одаїв, Ісаків, Феодосія, Алушта, Судак і Севастополь. Також в Україні функціонують чотири великі дропзони: «Чайка і Бородянка» під Києвом, «Авіа-Союз» у Майському (Дніпропетровська область), «Северодонецьк». Міста Київ, Феодосія і Кам'янець-Подільський щорічно проводять фестивалі з повітроплавання.

2. Водний туризм (охоплює активності, що здійснюються на воді або в воді). До цього типу відносяться дайвінг, водні лижі, вейкбордінг, віндсерфінг, каякінг, рафтинг, серфінг і флайбордінг. Центрами для цих видів в Україні є річки, такі як Чорний Черемош, Білий Черемош, Прут, Лимниця, Свеча, Тербля, а також були такі міста південного узбережжя Криму, як Судак, Алушта, Ялта, Севастополь і Євпаторія.

3. Гірський туризм включає активності, що проходять в гірській місцевості (альпінізм, скелелазіння, гірські лижі, сноубордінг, скітур, маунтінбайкінг та спелеотуризм).

4. Лижний туризм спеціалізується на зимових видах спорту, таких як гірськолижний спорт та сноубординг.

5. Екзотичний туризм включає подорожі до рідкісних або маловідомих місць, де туристи можуть зіштовхнутися з унікальними природними або культурними явищами [19]. Включають космічний туризм, кайтсерфінг, джайлоо-туризм (тури в гірські райони Киргизстану) та відвідування місць катастроф і екологічно небезпечних зон, таких як тури до Чорнобиля.

6. Ландшафтний (рельєфний) туризм включає маунтинбайкінг, спелестологія (вивчення печер, наприклад, в селі Нерубайське під Одесою, с. Млиники с.Більче-Золоте, с.Королівка, с.Стрілківці Тернопільської області, Аджимушкой в Керчі, Акмоная), альпінізм, гірськолижний туризм, сноубординг (популярні місця включають Рахів, Ясіня, Воловець, Паляниця, Подобовець, Тисовець, Славське, Ворохта, Розлуч, Турка, Вижниця, Буковель, Мигове, Яремча, Косів). До цього ж напрямку відносяться Х-Перегони, екстрим-гонки та мультиспорт [26].

Оскільки не існує єдиної класифікації екстремального туризму, ми пропонуємо систематизувати всі види туризму за місцем проведення, що дозволяє виділити п'ять основних категорій екстремального туризму: водний, повітряний, гірський, наземний та екзотичний (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Види екстремального туризму [11]

Водний		
Підвид	Характеристика	Популярні напрямки
Вейкбординг	поєднання водних лиж, сноуборду, скейта та серфінгу	Австралія, Італія, Швейцарія
Віндсерфінг	Управління дошкою, на якій встановлено невеличке вітрило	Індонезія, Мальдіви, Шрі-Ланка, Філіппіни, Індія

Продовження таблиці 2.1

Водні лижі	передбачає пересування по поверхні води на спеціальних лижах, тримаючись за трос, який з'єднаний з катером або іншим плавальним засобом	Італія, США, Туреччина, Австралія, Кіпр, Греція
Дайвінг	Занурення під воду зі спеціальним спорядженням	Мальдіви, Єгипет, Філіппіни, Туреччина, Греція, Таїланд
Каякінг	Сплав по річці на одномісному човні – каяку	Нова Зеландія, Аляска, Коста Ріка, Мексика, Фіджі
Рафтинг	Спуск по річці з крутими порогами на каное або спеціальних плотах	Таїланд, Бразилія, Норвегія, Аргентина, Непал
Повітряний		
Бейс-джампінг	Стрибки та політ з парашутом з різноманітних висотних об'єктів (мости, скелі, будівлі)	Парк Йосеміті, водоспад Анхель, Бурдж-Дубай та ін.
Дельтапланеризм	захопливий вид повітряного спорту, який дозволяє відчути себе птахом, ширяючи над землею на легкому і маневреному літальному апараті – дельтаплані	Мексика, США, Туреччина, Бразилія, Швейцарія
Парапланеризм	Політ на спеціальному апараті, що не має двигуна	Нова Зеландія, Франція, Туреччина, Словенія, Італія

Продовження таблиці 2.1

Парашутизм	вид екстремального спорту, який передбачає стрибки з літака або іншого повітряного судна з подальшим плавним спуском на землю за допомогою парашута	Широко розповсюджений
Скайсерфінг	Стрибки з лижами, під час яких виконуються різноманітні фігури у вільному падінні	США та Франція
Гірський		
Альпінізм	вид спорту, який полягає у сходженні на гірські вершини та скелі	Гірські системи Альп, Гімалайїв, Анд, Кіліманджаро тощо
Гірські лижі	Спуск із гір на спеціальних лижах	Канада, Швейцарія, США, Австрія, Італія
Скелелазіння	Вільне лазіння по штучному або природному рельєфу	Греція, США, Канада, Таїланд, Німеччина
Сноубординг	Спуск з гірських сніжних вершин на спеціальній дошці – сноуборді	США, Канада, Австрія та ін.
Спелеотуризм	Дослідження печер із спеціальним спорядженням та подолання різноманітних перешкод	Беліз, Швейцарія, Філіппіни, Франція, США
Фрірайд	Спуск по сніжним гірським схилам поза трасою	США, Франція, Швейцарія

Продовження таблиці 2.1

Наземний		
Велотріал	Тривала подорож на велосипедах	Широко розповсюджена
Даунхілл	Спуск по крутим схилам на велосипеді	Широко розповсюджена
Маунтінбайкинг	Подорож по гірській місцевості на велосипеді	Широко розповсюджена
Сафарі	Подорож в дику природу	Кенія, Єгипет, ОАЄ, Алжир
Трекінг	Пішохідний туристичний похід	Широко розповсюджена
Екзотичний		
Космічний	Політ до космосу або навколоземну орбіту	-
Джайлоо-туризм	Короткотривале проживання в поселеннях народів, що проживають у важкодоступних місцях та віддалені від сучасних цивілізаційних благ	Степ Азії, Африка, джунглі Амазонії, тундри Сибіру та Північної Америки
Чорний туризм	Відвідування місць та пам'яток, що історично пов'язані зі смертю	Табір смерті в Польщі, Тауер, в'язниця Алькатрас
Атомний туризм	Відвідування місць, забруднених радіацією	Чорнобиль (Україна), Фукусіма (Японія)
Кайтсерфінг	Катання на кайті	США, Філіппіни

Розглянемо більш детально основні різновиди екстремального туризму:

Повітряні види екстремального туризму:

1. Банджі-джампінг — це вид екстремального спорту, що включає стрибок з висоти, при якому екстремал прив'язаний до еластичного канату. Цей канат натягується під час падіння і потім витягує стрибуну вгору, забезпечуючи захоплюючий ефект вагання. Перевантаження, яке зазнає стрибун, зазвичай не перевищує 2.5-3.5 g, що гарантує безпеку під час стрибка. Банджі-джампінг відрізняється від інших видів екстремального туризму високим рівнем емоційного і фізичного напруження [28].

2. Роуп-джампінг — відносно новий вид екстремального спорту, що полягає у стрибках з висотних об'єктів, таких як скелі або мости, із використанням альпіністського спорядження. Завдяки професійним альпіністським шнурам та техніці маятника, цей вид дозволяє здійснювати стрибки з різних об'єктів і здійснювати акробатичні трюки під час польоту. Використання спеціального спорядження забезпечує погашення динамічного навантаження від ривка, що робить стрибки безпечнішими.

3. Вінгсют (від англ. *wingsuit*, «білка-летяга» або «людина-птах») — це вид екстремального туризму, де для збільшення площі поверхні тіла використовуються спеціальні комбінезони, що нагадують крила. Під час польоту парашутист планує в повітрі, і за 1 метр падіння може пролітати до 3 метрів вперед. Швидкість польоту може досягати 200 км/год. Для безпечного приземлення використовується парашут.

4. Дельтапланеризм — це вид спорту, що включає польоти на дельтаплані, спеціальному легкому літальному засобі, що дозволяє здійснювати тривалі польоти на відкритих просторах. Цей вид туризму пропонує неймовірні враження від польоту, дозволяючи насолоджуватися красивими пейзажами з висоти.

5. Парапланеризм (параглайдінг) — це активність, в якій використовуються надлегкі безмоторні літальні апарати, параплани. Змагання в парапланеризмі проводяться за допомогою цього легкого апарату, що

дозволяє здійснювати плавні і тривалі польоти, насолоджуючись видом з висоти [28].

6. Стрибки з парашутом — один із найбільш захоплюючих видів авіаційного спорту. Включає в себе різні підвиди, такі як класичні стрибки, групова акробатика, купольна акробатика, свуп, скайсерфінг і фріфлай. Для любителів цей вид спорту пропонує вільне падіння з подальшим польотом з розгорнутим парашутом, що може бути як самостійним, так і здійснюватися у зв'язці з інструктором. Професійні види, такі як повітряна акробатика та скайсерфінг, є частиною спортивної діяльності з високим рівнем технічних вимог [28].

Наземні види екстремального туризму:

1. Альпінізм — це спорт і активний відпочинок, що передбачає сходження на вершини гір з подальшим спуском або іншими шляхами. Альпінізм сьогодні є розвиненою індустрією, яка постійно розширюється і набирає популярності. Цей вид туризму вимагає високого рівня фізичної підготовки і спеціального обладнання для забезпечення безпеки під час сходжень [28].

2. Скелелазіння — вид спорту, який полягає у вільному лазінні (зазвичай сходженню) по природному рельєфу (скелі) або штучному (скалодром). Скелелазіння походить від альпінізму і має свої особливості: тут зазвичай використовуються постійні точки опори — гаки, забетоновані в скелі, в той час як альпінізм використовує тимчасові точки страхівки, такі як френди або закладки. Скелелазіння часто фокусується на техніці та точності, а альпінізм — на подоланні великих висот і складних маршрутів [28].

3. Гірські лижі — один з найстаріших видів активного відпочинку, що передбачає спуск по засніжених схилах. Гірськолижні курорти пропонують спуски для будь-якого рівня підготовки, від новачків до професіоналів. Інструктори допоможуть освоїти техніку катання і забезпечити безпеку на трасах [28, 33].

4. Сноубординг (від англ. *snow* – сніг, *board* – дошка) — це спуск по гірським схилам на спеціально обладнаній дошці. Екстремальні аспекти сноубордингу включають фріскінг (спуск по непідготовлених схилах), хеліскінг (спуск з використанням вертольота), скітур (гірський туризм з використанням спеціальних кріплень для підйому) і лижний альпінізм (сходження з подальшим спуском на лижах чи сноуборді). Сноубординг також включає "New school" фрістайл, що дозволяє виконувати акробатичні трюки.

5. Кайтінг (від англ. *kite* – повітряний змій) — активний вид спорту, в якому використовується повітряний змій для розгону. Кайтінг можна практикувати в будь-який сезон на воді, землі або снігу. Поєднання з кайтбордом, сноубордом, гірськими лижами або іншими засобами пересування робить цей спорт універсальним [28].

6. Маунтинбайкінг (від англ. *mountain bike* – гірський велосипед) — екстремальний вид наземного туризму, що передбачає їзду на гірському велосипеді по різноманітних рельєфах. Основні стилі включають фрірайд (екстремальне позатрасове катання), downhill (швидкісний спуск) і trial (віртуозні стрибки).

7. Маунтінбордінг (від англ. *mountainboard* – гірська дошка) — спорт, що полягає у спуску з гір на спеціальній дошці з великими колесами. Маунтінборд еволюціонував із скейтбордингу і дозволяє кататися по твердій землі, де сноуборд не підходить. Цей спорт більше орієнтований на маневри і повороти, ніж на розгін.

8. Мото- та авто подорожі — подолання екстремальних ділянок місцевості, таких як пустелі, болотисті території або гірські схили, за допомогою техніки. Трофі-рейди є змаганнями з подолання бездоріжжя на повнопривідних автомобілях або спеціальних мотоциклах і квадроциклах. Тут важливіше успішно пройти спеціальні ділянки і виконати завдання, ніж просто швидкість проходження маршруту [28].

Пішохідні та водні види екстремального туризму

Пішохідні мандрівки — це активний вид туризму, що включає пересування групи з однієї точки в іншу протягом певного часу, з подоланням природних і штучних перешкод. До популярних видів екстремальних пішохідних мандрівок належать туристичне орієнтування, рогейн, трейлраннінг і скайланнінг.

1. Сендбордінг (від англ. *sand* — пісок, *board* — дошка) — це спуск із піщаних схилів на спеціально обладнаній дошці. Цей вид спорту аналогічний сноубордінгу, але замість снігу використовується пісок, що створює свої унікальні виклики [28, 33].

2. Спелеотуризм — різновид туризму, основним об'єктом якого є печери. Цей вид подорожей вимагає спеціальної підготовки та обладнання для дослідження підземних ландшафтів, що часто супроводжуються небезпекою і вимагають хорошої фізичної підготовки.

3. Х-гонки (екстремальні гонки) — це командні змагання, що включають елементи кількох видів екстремального туризму: скелелазіння, рафтинг, велоперешкоди та інші. Учасники повинні пройти дистанцію в 300–400 кілометрів, використовуючи свої навички для подолання різноманітних перешкод [28].

Водні види екстремального туризму включають численні активності, що відбуваються на воді.

1. Вейкбордінг (від англ. *wake* — кильватер, *board* — дошка) — це комбінація водних лиж, сноуборду, скейта й серфінгу. Вейкбордер рухається за катером на спеціальній дошці, використовуючи хвилі від катера як трамплін для виконання трюків.

2. Віндсерфінг (від англ. *wind* — вітер) — це вид водного спорту, який поєднує елементи серфінгу та вітрильного спорту. Віндсерфер керує легкою дошкою з вітрилом, використовуючи силу вітру для маневрування на воді.

3. Водні лижі — це один із найвідоміших видів активного відпочинку на воді. Спортсмен ковзає по водній поверхні на спеціальних лижах, тримаючись за трос, який тягне катер [28].

4. Дайвінг (від англ. *to dive* — пірнати) — підводне плавання з використанням спеціального спорядження. Дайвінг ділиться на три основні види: рекреаційний (для відпочинку, на глибину до 40 метрів), професійний (комерційні водолазні роботи) і фрідайвінг (підводне плавання на затримці дихання).

5. Каякінг — це водний спорт і дозвілля, що полягає в плаванні на вузьких човнах (каяках). Каякінг розрізняється на три основні напрямки: слалом (маневрування на каяці), родео (виконання трюків на річці) і сплав (водний похід гірською річкою з подоланням перешкод).

6. Рафтинг (від англ. *raft* — пліт) — це сплав по гірській річці на надувному судні, званому рафт. Цей вид туризму зазвичай здійснюється групами і є одним із найбільш популярних екстремальних водних видів спорту [28].

7. Серфінг — це водний спорт, у якому спортсмен ловить хвилю і катається на її гребені на спеціальній дошці. Серфінг може бути виконаний з використанням різних засобів, включаючи каяк, серф-лижі або навіть тіло (бодісерфінг).

8. Флайбордінг (від англ. *fly* — політ, *board* — дошка) — це вид водного спорту, де людина піднімається в повітря на дошці за допомогою потужного струменя води, що нагнітається водним мотоциклом. Флайбордінг дозволяє виконувати різні трюки у повітрі й під водою [28].

Екзотичні види екстремального туризму

1. Джайлоо-туризм (від киргизького слова «жайлоо» — летовка, альпійський луг, пасовище) — це один із нових та унікальних видів туризму. Джайлоо-тури організуються в важкодоступних місцях, населених корінними народами, де цивілізація практично не торкнулася. В цих регіонах немає електрики та мобільного зв'язку, що дозволяє туристам на деякий час зануритися в умови середньовічного або навіть первісного життя, насолоджуючись автентичністю та природною красою.

2. Космічний туризм — це найдорожчий і, мабуть, найекзотичніший вид екстремального туризму. Він передбачає подорож на орбіту Землі або навіть до інших небесних тіл. Хоча цей вид туризму лише починає набирати популярності, він пропонує унікальні можливості для тих, хто прагне побачити нашу планету з космосу та пережити невагомість.

3. Туризм на Північному та Південному полюсах — це ще один вид екстремального туризму, що стає все більш популярним. Круїзи до Арктики та Антарктики надають можливість туристам відвідати найвіддаленіші та найсуворіші регіони планети. Ці подорожі відкривають перед ними незабутні пейзажі та можливість спостерігати за екзотичними тваринами, такими як пінгвіни та полярні ведмеді [28].

Окрім зазначених типів, екстремальний туризм також охоплює різні пригодницькі тури, які не завжди вписуються в традиційні категорії. Це може бути відвідування зон катастроф або місць людських трагедій, військових об'єктів, а також участь у активностях, таких як полювання або риболовля. Ці різноманітні форми екстремального туризму дозволяють туристам відчувати нові враження і переживання, які виходять за межі звичайного дозвілля [19].

Важливо зауважити, що екстремальний туризм постійно розвивається, з'являються нові види і різновиди. Україна має великий потенціал для всіх перерахованих напрямків, що робить цей вид туризму перспективним і вигідним для українських туроператорів. Зважаючи на унікальні природні ресурси і зростаючий інтерес до активного відпочинку, екстремальний туризм має всі шанси стати важливою складовою туристичної індустрії країни [26].

Висновки до першого розділу

Екстремальний туризм, як напрямок активного відпочинку, має глибокі історичні корені, які сягають у ранні етапи розвитку людства. Витоки цього явища можна простежити через давні мандрівки, дослідницькі експедиції та прагнення людини підкорювати нові горизонти, стикаючись з небезпекою та

викликами природи. Із розвитком технологій та змінами в суспільстві, екстремальний туризм почав виділятися в окремий вид активності, що поєднує у собі фізичні зусилля емоційні переживання.

Розглядаючи класифікацію екстремальних видів туризму нами було встановлено, що дана туристична галузь охоплює різноманітні напрямки, такі як наземний, водний, повітряний, а також екзотичний туризм, кожен з яких має свої особливості, включаючи використання спеціального спорядження, різний рівень фізичної підготовки та унікальні природні умови.

Встановлено, що наземний туризм включає альпінізм, скелелазіння, пішохідні походи, маунтінбайкінг тощо. Водний туризм охоплює такі види, як дайвінг, серфінг, рафтинг. Екзотичні види туризму, як-от космічний туризм або джайлоо-тури, надають унікальні можливості зануритися в маловідомі та важкодоступні місця.

Загалом, екстремальний туризм поєднує в собі індивідуальні прагнення до самовдосконалення, екстремальних переживань та близькості до природи. Ця сфера продовжує активно розвиватися, відкриваючи нові можливості для подорожей та нових випробувань для туристів по всьому світу.

РОЗДІЛ 2

ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ СФЕРІ ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ І РОЗВАГ

2.1. Еволюція видів екстремального туризму

На рубежі ХХ і ХХІ століть, у розвинених країнах світу, підвищений інтерес до здорового способу життя стимулював популярність активних форм відпочинку. Традиційний купально-пляжний та культурно-пізнавальний туризм почав поступатися місцем активному, а подекуди й екстремальному туризму. Найбільший попит на такі види відпочинку спостерігається серед молоді, однак представники старших поколінь також не залишаються осторонь і все частіше приєднуються до активних подорожей [30].

Варто зауважити, що на сьогоднішній день в туристознавчих дослідженнях досі відсутнє єдине визначення поняття "екстремальний туризм". Наприклад, В. Казаков трактує екстремальний туризм як «тип туризму, що включає відвідування різних природних або техногенних об'єктів, які можуть становити певну загрозу для здоров'я людини» [18].

В свою чергу, О. Колотуха пропонує трактувати екстремальний туризм як «форми подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також включають активну діяльність з підвищеним ризиком для життя, що здійснюється під час спортивних походів або спеціалізованих змагань» [24].

В. Притков і А. Жердъов вважають, що «екстремальний туризм – це тип туризму, який поєднує подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, де існує максимальний ризик для життя» [41].

Очевидно, що розвиток екстремального туризму можливий лише за наявності специфічних природних умов або штучно створених ситуацій. Такі умови повинні містити елемент небезпеки для життя та здоров'я. Ризики

можуть виникати як на суходолі (включаючи гори та печери), так і на воді чи в повітрі.

Отже, підсумовуючи наведені визначення поняття «екстремальний туризм», можна сказати, що це захоплююче поєднання активного відпочинку зі спортивними викликами та небезпечними випробуваннями, що дає змогу мандрівникам перевірити свої фізичні та психологічні можливості, подолати власні страхи та отримати незабутні враження. Як було зазначено у попередньому розділі, існує декілька різновидів екстремального туризму, зокрема: водний, наземний, гірський, повітряний, міський, пригодницький, військовий та екзотичний туризм, кожен з яких дарує унікальні відчуття і можливість пізнати світ з незвичайного боку.

Як відомо, людство почало досліджувати печери ще в давнину. Для первісних племен печера була домівкою та захистом від негоди і хижаків. Саме тому спелеотуризм сьогодні є не лише засобом фізичної активності, а й своєрідною "їжею для розуму". Під час дослідження печери можна зустріти як унікальні природні утворення, так і стародавні наскальні малюнки. Печери також слугували сховищем для людей, які рятувалися від загарбників, та місцем зберігання безцінних скарбів, тому кожна епоха залишила свій відбиток у їхніх глибинах.

У 1723 році було досягнуто світового рекорду в дослідженні печер — першовідкривачі спустилися на глибину 138 метрів у прірву Мацоха в Чехії. У ХІХ столітті нові звершення відбулися в Італії, де у 1841 році дослідники досягли глибини 329 метрів у прірві Требіч.

Однак, варто зауважити, що активний розвиток спелеотуризму, зокрема дослідження печер, розпочався лише на початку ХХ століття, а особливою популярністю він почав користуватися в середині минулого століття [22].

В свою чергу, історія рафтингу бере свій початок ще з давніх часів, коли людина вперше створила весло, зв'язала колоди лозою і перепливла річку. Під час Другої світової війни американці використовували надувні

плоти для висадки десанту в Нормандії, називаючи їх рафтами. Згодом, у період війни у В'єтнамі, морські піхотинці застосовували рафти для транспортування вантажів у важкодоступних джунглях. Плоти скидали гелікоптерами вгору за течією, надували та завантажували необхідними матеріалами. У зоні бойових дій рафти швидко й безшумно доставляли спорядження бійцям [53].

До середини XX століття сплав по гірських річках почав виокремлюватися як самостійний вид спортивної діяльності. Стали популярними різноманітні водні фестивалі, на яких учасники змагалися за звання найкращих. До початку 1990-х років міжнародний рафтинг набув такого розвитку, що виникла потреба в уніфікації правил змагань. У 1997 році було створено Міжнародну Федерацію рафтингу (IRF), а в 2016 році – Всеукраїнську Федерацію Рафтингу (ВФР), яка з 16 серпня 2016 року є членом IRF. На сьогодні членами IRF є 57 країн, включно з Україною. Щороку під егідою IRF проводяться чемпіонати світу, Європи, Пан-Америци, Азії та Австралії [53].

У 1786 році, за ініціативи швейцарського вченого Горація Соссюра, Мішель Паккар і Жак Бальма вперше піднялися на вершину Монблан, найвищу точку Альп. Ця подія вважається початком світового альпінізму [23].

На розвиток екстремальних видів діяльності вплинули декілька важливих факторів. По-перше, це виняткові природні умови: величні гори, стрімкі річки, велика кількість печер та малозаселені заповідні території. По-друге, майже повна відсутність значущих історико-архітектурних пам'яток сприяла зростанню інтересу до природного екстриму.

Вживання в екстремальних умовах залежить від багатьох аспектів, серед яких фізична та психологічна підготовка, наявність запасів їжі й води, а також ефективність спорядження.

Варто зауважити, що екстремальний туризм відіграє значну соціально-економічну та медико-соціальну роль у сучасному суспільстві, де людський

фактор є вирішальним. Ця сфера діяльності потребує особливої уваги з точки зору забезпечення безпеки, оскільки є однією з найбільш ризикованих.

Організуючи екстремальні туристичні послуги, важливо враховувати такі ключові аспекти, як спеціальна підготовка туриста, яка зазвичай виходить за межі звичайного інструктажу. Окрім того, фізичне навантаження не повинно перевищувати допустимих меж для організму туриста, а наявність ризику є обов'язковою умовою, проте ймовірність виникнення надзвичайної ситуації має бути зведена до мінімуму, адже небезпека для життя повинна бути під суворим контролем у будь-якому випадку.

Екстремальний туризм належить до категорії найбільш ризикованих форм відпочинку, оскільки включає низку небезпек, які можна класифікувати за природою їх виникнення та роллю туристів у створенні небезпечних ситуацій. Однією з головних загроз є травмонебезпека, що виникає внаслідок руху механічних об'єктів, таких як каменепади чи лавини, а також через несприятливі атмосферні явища і недоліки у спорядженні. Додаткову загрозу становлять несприятливі погодні умови, такі як повені, землетруси або цунамі, що підпадають під категорію природного впливу навколишнього середовища. Пожежна небезпека також є вагомим фактором ризику під час екстремальних подорожей [44, с.28].

Не менш серйозними загрозами є біологічні чинники, що включають ризик укусів отруйних тварин або комах, які можуть бути переносниками інфекцій, а також ймовірність потрапляння до організму токсичних мікроорганізмів. Психофізіологічні навантаження, що виникають у процесі проходження складних маршрутів, можуть призвести до фізичного або нервового виснаження туристів. Додаткові загрози створює вплив ультрафіолетового та радіаційного випромінювання, хімічних речовин, а також токсичні та подразнюючі впливи на організм. Підвищена запиленість та загазованість повітря на маршруті також можуть негативно впливати на здоров'я мандрівників.

До специфічних факторів ризику належить можливість природних чи техногенних катастроф, а також низький рівень підготовки туристичної інфраструктури, недостатня кваліфікація інструкторів та брак інформації, що можуть значно підвищувати небезпеку під час подорожей.

Класифікація факторів ризику та типів небезпек, а також випадків нещасних подій у всіх видах туризму – це важливий етап для розробки ефективної системи профілактики. Для запобігання об'єктивним небезпекам необхідно проводити аналіз інформації про ймовірність виникнення небезпечних ситуацій, враховуючи різні аспекти, такі як час і географічне положення. Також розробляється алгоритм поведінки та дій для випадків найбільш ймовірних небезпечних ситуацій, який обов'язково відпрацьовується разом із гідами та туристами [44, с.28].

Щодо суб'єктивних небезпек, до основних профілактичних заходів належить ретельна розробка маршруту, графіка і режиму подорожі, тактики пересування, а також визначення вимог до підготовки туристів. Важливим є також ретельний відбір гідів, провідників та спорядження, а також навчання туристів навичкам порятунку у небезпечних ситуаціях.

Для підвищення рівня безпеки туристів і забезпечення оперативної допомоги у екстремальних умовах суб'єкти туристичної діяльності, які спеціалізуються на активних формах пересування, організовують контрольно-рятувальну службу (КРС), яка співпрацює з органами охорони здоров'я, зв'язку, внутрішніх справ, транспорту, лісового та водного господарства, гідрометеорологічними службами, органами цивільної оборони та туристично-спортивними організаціями для ефективного захисту туристів у кризових ситуаціях [44, с.28].

Для створення ефективної системи підвищення безпеки туристів у сфері екстремального туризму в Україні необхідно запровадити комплекс конкретних заходів. Серед них — розвиток кадрового потенціалу, інфраструктури та матеріально-технічної бази, стандартизація підготовки туристів, удосконалення управлінської структури та нормативної бази, а також

розвиток інформаційної політики. Важливим є впровадження механізму страхування відповідальності для екстремальних туристів і створення системи моніторингу якості послуг та ресурсів у цій сфері. Усі ці заходи мають базуватися на експертних і статистичних методах оцінки, а також на індексах та інтегральних показниках, що характеризують частку екстремального туризму в регіональному туристичному продукті [44, с.28].

Розробка та впровадження методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення безпеки у сфері екстремального туризму не лише сприятиме залученню більшої кількості туристів, але й допоможе ефективно використовувати та зберігати культурно-історичну та природну спадщину України. Важливим аспектом є формування конкурентоспроможного туристичного продукту, що відповідає міжнародним стандартам і сприятиме досягненню світового рівня розвитку туризму. Ефективність цієї галузі позитивно вплине на підприємницьку та інвестиційну активність, створення нових робочих місць, збільшення доходів державного бюджету та підвищення рівня життя населення.

2.2. Екстремальний туризм як головний напрямок світових подорожей і розваг

Міжнародний туризм набуває дедалі більшого значення у світовій економіці. Початок нового тисячоліття ознаменувався не лише зростанням міжнародного туристичного руху, а й появою нових тенденцій у розвитку цієї сфери. Статистика демонструє стабільне зростання туристичної галузі.

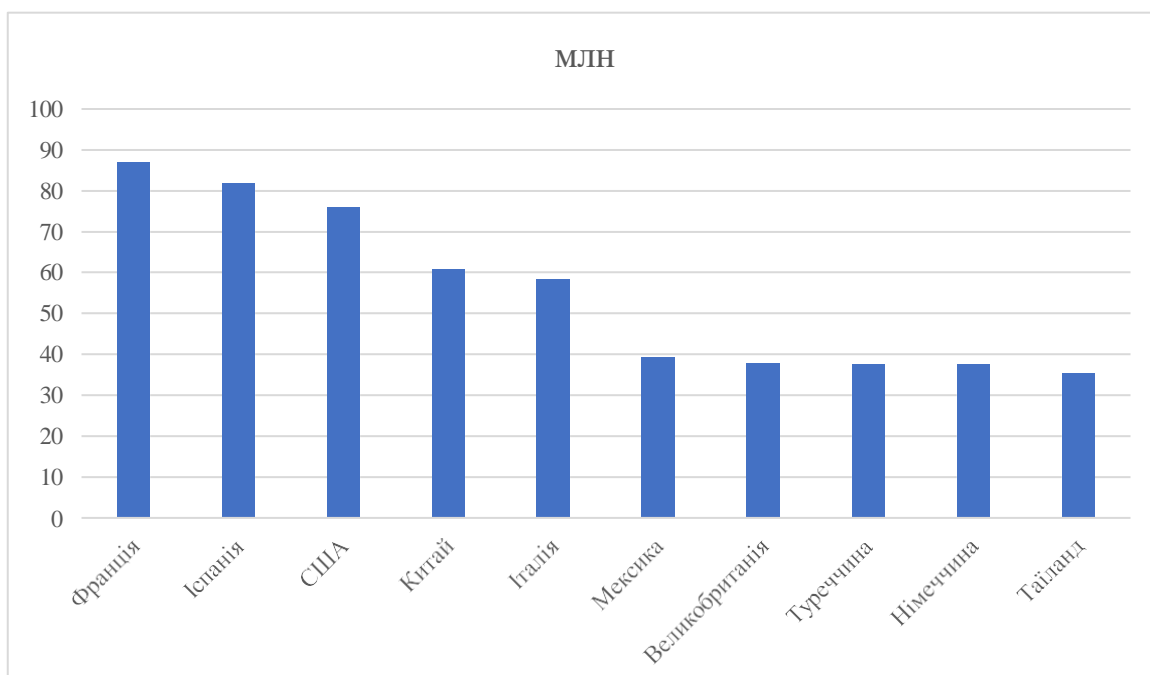
Зарубіжний досвід в екстремальному туризмі є найбільш розвиненим, оскільки цей вид туризму виник у країнах Європи, Північної Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону і має там найбільший розвиток. У Європі переважає регіональний туризм, коли обмін туристичними потоками між європейськими країнами є більшим, ніж між Європою та іншими континентами.

Характерною особливістю європейського туризму є меридіональний напрямок подорожей: туристи часто мандрують із північних країн на південь і навпаки. Крім того, велика концентрація туристів спостерігається в районі Середземноморського басейну, включно з прилеглими територіями Азії та Африки. У країнах Північної Америки, таких як США, Канада і Мексика, туризм досяг значного розвитку, причому Карибські острови відіграють важливу роль завдяки своїй екзотичності, яка приваблює мандрівників.

Особливістю екстремального туризму є те, що внутрішньо регіональні поїздки, здебільшого до сусідніх країн, переважають над міжрегіональними подорожами. Протягом 1990-х років співвідношення таких поїздок залишалося незмінним і складало 82% внутрішньо регіональних проти 18% міжрегіональних. У Європі на внутрішні регіональні туристичні потоки припадає до 90% усіх виїздів, в Америці та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні цей показник становить близько 75%. Лише в Південній Азії міжрегіональний туризм переважає над внутрішньо регіональними поїздками.

Варто зауважити, що враховуючи статистичні дані, серед найпопулярніших туристичних країн, станом на 2024 рік вважається Франція, Іспанія та США [34].

Більш детально дані наведено у графіку 2.1.

Так, в наведеному графіку продемонстровано, що з 10 найпопулярніших туристичних країн найбільше відвідало туристів Францію (86,9млн), Іспанію (81,8млн) та США (75,9млн). Замикає ТОП-10 Таїланд (35,4млн), Німеччина (37,5млн) та Туреччина (37,6млн).

Так, наприклад, туристичний потенціал Франції дозволяє відвідувачам випробувати свої можливості у такому виді туризму, як каньонінг, дюльфер (Гренобль), Sprint Racing (Мериньяк, Трокадеро), сплави по річці на плотах та тубах (Кастеллан), тощо.

Іспанія має такі можливості, як парасейлінг, парапланеризм, каньонінг, дюльфер, стрибки з парашутом, тури по природним заповідним зонам, дайвінг, снорклінг, катання на водних лижах, та багато іншого [17].

В свою чергу, США – це величезна країна з різноманітними ландшафтами. Тут на туристів чекає безліч унікальних маршрутів для трекінгу. Серед них варто виділити похід уздовж річки Колорадо, прогулянку біля підніжжя гори Ель-Капітан у національному парку Йосеміті або сніданок на вершині Ніагарського водоспаду, кожен з яких дарує незабутні враження.

Пляж Малібу під час туру в Америку обов'язково варто відвідати для дайвінгу або серфінгу, адже умови тут ідеальні для обох видів активності. А якщо хочеться просто відпочити, завжди можна виділити кілька годин на релакс під теплим сонцем [48].

Особливе місце в екстремальних турах по США займає спуск схилами Великого Каньйону. Це ще не альпінізм, але вже близько до скелелазіння — і пропустити таку можливість просто неможливо. Тут можна детально оглянути величну природну пам'ятку зблизька, чого не відчуєш більше ніде [48].

Екологічний туризм у Китаї чудово поєднується з активними видами відпочинку. Одним із найпопулярніших туристичних місць є Національний парк Чжанцзяцзе, де вертикальні скелі піднімаються високо в небо. Тут можна отримати дозу адреналіну, прогулявшись по скляній стежці вздовж стрімких схилів гори Тяньмень або пройти вузькою дерев'яною стежкою на священній горі Хуашань. Для любителів снігових вершин відкривається дорога в Тибет,

де з нещодавно налагодженим залізничним сполученням між Пекіном і Лхасою подорож до найвищих вершин світу стала значно легшою [49].

Італія є одним із найпривабливіших напрямків для екстремального туризму, зокрема завдяки своїм мальовничим Альпам і Апеннінам. Відвідувачі, які прагнуть відчутти адреналін і насолодитися запаморочливими краєвидами, можуть обрати різноманітні види активного відпочинку. Серед них особливу популярність має прогулянка по скляних стежках на висоті та катання на лижах по відомих гірськолижних курортах. Також можна підкорювати складні схили, що дозволяє поринути у справжній екстремальний досвід, чи спостерігати захоплюючі пейзажі за чашкою глінтвейну.

Доломітові Альпи є справжньою перлиною для екстремальних мандрівників. Вершини цих гір дарують унікальні можливості для альпінізму, сноубордингу та фрістайлу, а сучасна інфраструктура забезпечує комфорт і безпеку. Піки, що досягають висоти понад 3000 метрів, ідеально підходять як для досвідчених спортсменів, так і для початківців. Відомі курорти, такі як Альта Бадія та Валь Гардена, пропонують траси різної складності, дозволяючи кожному знайти заняття до душі, а гірськолижна "карусель" Sella Ronda забезпечує можливість для безперервних катань [10].

В свою чергу, Північна Італія – рай для любителів хайкінгу. Тут на туристів чекає просто нескінченна маса різноманітних маршрутів, підкоривши які, обов'язково буде винагорода – незабутній краєвид [37].

Мексика є справжнім раєм для екстремальних туристів, пропонуючи незабутні пригоди серед неймовірних природних ландшафтів. Однією з найцікавіших атракцій є відвідування сенотів — унікальних печер з прозорими озерами, де можна займатися дайвінгом або плаванням серед кришталево чистої води. Любителі екстремального трекінгу також можуть підкорити одні з найвищих вулканів країни, таких як Істаксіуатль або Піко-де-Орісаба, насолоджуючись незабутніми краєвидами та випробовуючи свої фізичні можливості [29].

Гірські пригоди в Мексиці не обмежуються лише вулканами. Туристи можуть відправитися в експедиції через пустельні райони або вздовж джунглів, де екстремальні умови поєднуються з розмаїттям дикої природи. Відчайдухи також можуть зайнятися серфінгом на Тихоокеанському узбережжі або спробувати себе в підводному плаванні в Карибському морі, досліджуючи барвисті коралові рифи та зустрічаючись з різноманітними морськими мешканцями [29].

Не менш захопливим є поєднання екстремального туризму з культурними розвагами. Під час відпочинку в Мексиці можна відвідати древні археологічні пам'ятки ацтеків і майя, такі як піраміди в Чичен-Іца, а після насиченого дня спробувати місцеву кухню в затишних кафе. Мексика пропонує туристам винятковий досвід, що поєднує адреналін, природу та багату культуру країни [29].

Екстремальний туризм у Великобританії пропонує безліч незабутніх пригод для тих, хто шукає гострі відчуття. Одним із найпопулярніших місць для любителів висоти є дах відомого комплексу The O2 у Лондоні, де туристи можуть здійснити підйом, милуючись панорамними видами столиці. Ще один захоплюючий варіант — The Dare Skywalk на Tottenham Hotspur Stadium, де на висоті 47 метрів відкривається неймовірний краєвид на місто. Такі активності дозволяють не лише насолодитися чудовими пейзажами, а й перевірити себе на сміливість [38].

Окрім висотних розваг, Британія також пропонує водні пригоди. Одним з найпопулярніших є швидкісні катери по Темзі, які поєднують екстремальні відчуття та можливість оглянути визначні пам'ятки. А для тих, хто прагне ще більшого адреналіну, неподалік Лондона знаходиться Lee Valley White Water Center — місце, де можна зайнятися рафтингом або каякінгом, випробувавши себе на бурхливих водах. Великобританія є чудовим напрямком для екстремальних туристів, поєднуючи в собі як природні, так і урбаністичні пригоди [38].

Як і багато інших країн, Туреччина пропонує широкий вибір активних розваг для любителів екстриму та незабутніх пригод. Однією з найпопулярніших активностей є парапланеризм, особливо в мальовничих регіонах Фетхіє та Олюденіз. Тут туристи мають можливість відчутти справжній адреналін, літаючи над узбережжям і насолоджуючись захопливими панорамами бірюзових вод та скелястих вершин з висоти пташиного польоту. Це місце відоме своїми ідеальними умовами для парапланеризму, які приваблюють як новачків, так і досвідчених пілотів з усього світу.

Ще однією незабутньою пригодою є політ на повітряній кулі над чарівними ландшафтами Каппадокії. Ця регіональна особливість дозволяє поринути в атмосферу давнини та відчутти магію місцевості з висоти, спостерігаючи за унікальними вулканічними формаціями, глибокими ущелинами і загадковими підземними містами. Політ на повітряній кулі на світанку, коли сонячні промені освітлюють цей фантастичний пейзаж, перетворює подорож у Каппадокію на справжнє казкове дійство, що залишає яскраві спогади на все життя [35].

Рафтинг у Туреччині також є улюбленою розвагою серед туристів. Найпопулярнішим місцем для цього виду активності є річка Кеprüлю, де мандрівники можуть спуститися на надувному човні через пороги та водоспади, отримавши заряд адреналіну. Окрім цього, у Мармарисі можна зайнятися віндсерфінгом, долаючи хвилі та відчуваючи справжній дух свободи. Туреччина пропонує різноманіття активних видів туризму, роблячи кожен подорож незабутньою та захопливою [35].

Німеччина теж пропонує незабутні пригоди для тих, хто шукає гострих відчуттів. У самому серці Берліна можна спробувати атракціон Base-Flying, стрибаючи з 125-метрової висоти з даху готелю Park Inn на площі Александерплатц. Це майже вільне падіння триває близько 10 секунд і дає неймовірний заряд адреналіну. Для тих, хто хоче випробувати щось ще більш незвичне, існує атракціон House-Running, де сміливці піднімаються

зовнішніми фасадами будівель, наприклад, у готелі Maritim Hotel, прикріплені до страхувальних тросів [36].

Не менш захопливі розваги пропонує і Баварія. У парку атракціонів Skyline Park, розташованому в Бад-Вьорісхофені, на любителів гострих відчуттів чекає одна з найекстремальніших американських гірок — Sky Wheel. Вона відома своїми подвійними мертвими петлями, що гарантують шквал адреналіну навіть для найдосвідченіших шукачів пригод. Для тих, хто захоплюється зимовими видами спорту, гірськолижний курорт Гарміш-Партенкірхен також має чим здивувати. Тут можна відчути себе справжнім стрибунком з трампліну, спробувавши атракціон Flying Fox, який дозволяє злетіти з висоти і пролетіти над схилами, даруючи неймовірне відчуття свободи і польоту.

Природні краєвиди Баварії не менш вражають. У національному парку Баварський ліс можна насолодитися прогулянкою по найдовшій у світі підвісній стежці Baumwipfelpfad. Вона піднімається на висоту до 44 метрів і пропонує відвідувачам фантастичні панорамні види на навколишні ліси і гори, роблячи кожен крок захоплюючою подорожжю до серця природи [36].

Таїланд привертає увагу мандрівників завдяки широкому спектру захоплюючих активностей, що роблять відпочинок тут особливо насиченим і незабутнім. Серед найпопулярніших розваг виділяються такі як парапланеризм, захопливі канатні екскурсії та підводне плавання. Однією з найвідоміших пригод для туристів є «Політ Гібона» в Паттайї, де відвідувачі мають можливість перетнути густі джунглі на канатах, що розтягнуті між стародавніми деревами. Це справжній вибух адреналіну та відчуття свободи, доповнене неймовірними краєвидами, що оточують учасників. Такий досвід стає справжнім випробуванням для любителів екстремальних відчуттів.

Окрім наземних пригод, Таїланд також славиться своїми можливостями для водних видів спорту. Одне з найвражаючих занять — дайвінг на Сіміланських островах та в національному парку Сурін, що дозволяє зануритися в кришталево чисті води і відкрити для себе захопливий світ

підводних мешканців. Тут можна побачити мальовничі коралові рифи та навіть зустрітися з гігантськими китовими акулами. Для тих, хто прагне ще більшої дози адреналіну, Таїланд пропонує рафтинг на бурхливих гірських річках, де кожен сплав дарує потужні емоції та незабутні враження [2].

Разом з тим, статистикою відзначено, що Єгипет демонструє найвищі темпи зростання відвідуваності серед туристичних напрямків, показавши збільшення на 55,1% за рік. Друге місце посідає Того з приростом у 46,7%, а на третьому місці знаходиться В'єтнам із зростанням на 29,1% [34].

2.3. Космічні подорожі як вид екстремального туризму

На сьогоднішній день космічні подорожі стали реальністю, яка активно перетворюється на новий та захоплюючий вид екстремального туризму. Наше суспільство, яке живе в космічному столітті, дедалі частіше дивиться на простори космосу не стільки як на об'єкт наукових досліджень, як на місце для унікальних туристичних пригод.

Політ космічного корабля сьогодні вже не сприймається як щось надзвичайне, хоча ще кілька десятиліть тому це було виключно науковою фантастикою. Проте бажання людей підкорити безкрайні простори Всесвіту стимулювало розвиток космічної техніки і стало основою для появи космічного туризму, який уже називають феноменом XXI століття [6].

Ще з давніх часів люди прагнули розкрити таємниці космосу. Відомий давньоримський філософ Луцій Анней Сенека сказав: «Per aspera ad astra» («Крізь терни до зірок»). Ця фраза стала символом нескінченного людського прагнення до пізнання і підкорення космічних висот. Раніше ми знали лише одну планетну систему — Сонячну, але завдяки сучасним технологіям уже відкрито сотні інших планетних систем, і це відкриває нові перспективи для розуміння походження життя не лише на Землі, а й на інших планетах [8].

Варто зауважити, що космічний туризм – це не лише спосіб дослідження нових світів. Перш за все, це особливий екстремальний досвід.

Учасники таких подорожей мають можливість відчутти невагомість, побачити нашу планету з орбіти і навіть, можливо, у майбутньому відвідати Місяць або Марс. Окрім того, даний вид туризму – це як фізичний, так і психологічний виклик для туристів, адже перебування в космосі вимагає особливої підготовки та витривалості.

Розвиток космічного туризму тісно пов'язаний із науковими досягненнями та дослідженнями. Дослідження космосу допомагають людству краще зрозуміти еволюцію Всесвіту, його будову та механізми. І хоча поки що космічний туризм залишається привілеєм небагатьох, розвиток технологій та зростання приватних інвестицій роблять його доступнішим.

Сьогодні космічна галузь активно розвивається, залучаючи мільярди доларів інвестицій з усього світу, і приватний сектор відіграє в цьому ключову роль [7].

Ідея космічного туризму вперше з'явилася в роботах Баррона та Крафта Еріка, опублікованих у 1967 році, де вони спробували просунути концепцію комерціалізації космосу. На той час ця ідея не знайшла підтримки. У 1986 році на Міжнародному конгресі з астронавтики було презентовано доповідь на тему «Можливі економічні наслідки розвитку космічного туризму», яка викликала жваві дискусії серед науковців та у бізнес-середовищі [6].

Оксфордський словник англійської мови подає лаконічне визначення космічного туризму як «подорожі в космос з метою відпочинку» (The practice of travelling into space for recreational purposes). Проте таке визначення є дещо обмеженим і не відображає суті цього явища в сучасних умовах [51].

Сьогодні космічний туризм зазвичай визначають як політ або серію польотів однієї чи кількох осіб у космос на висоту понад 100 км над рівнем моря, відому як лінія Кармана – умовна межа між атмосферою Землі та космосом, або на орбіту навколо Землі. Ці подорожі фінансуються на комерційній основі і можуть мати як розважальний, так і науково-дослідницький характер [6].

Історія космічного туризму розпочалася з ексклюзивних подорожей для небагатьох обраних. Перші космічні туристи, як-от Тойохіро Акіяма та Хелен Шарман, оплатили свої подорожі на Міжнародну космічну станцію сумами від 20 до 40 мільйонів доларів. Ці піонерські польоти, здійснені на російських кораблях "Союз", ознаменували початок нової ери в космічних подорожах [51].

Висока вартість, суворі вимоги до здоров'я та тривала підготовка робили космічний туризм доступним лише для дуже заможних людей. Однак, з розвитком технологій та зростанням інтересу до космосу, ситуація поступово змінюється. Приватні компанії, такі як Virgin Galactic та SpaceX, розробляють більш доступні варіанти космічних подорожей, включаючи суб орбітальні польоти.

Україна теж має славетну історію космічних досліджень, яка сягає корінням ще у ХІХ століття. Видатні вчені, такі як Засядько, Кибальчич та Кондратюк, заклали теоретичні основи сучасної космонавтики. Їхні ідеї та розробки стали фундаментом для створення потужної ракетно-космічної промисловості в Радянському Союзі, а згодом і в незалежній Україні.

На довоєнний час (станом, до 24 лютого 2022 року) українська космонавтика переживала новий етап розвитку. Вітчизняні фахівці активно працювали над створенням нових типів ракет-носіїв, супутників різного призначення та космічних апаратів. Окрім того, Україна приймала участь у міжнародних космічних проектах, співпрацюючи з провідними космічними агентствами світу.

Перспективним напрямком розвитку української космонавтики є створення власної національної космічної програми, яка дозволить реалізувати амбітні проекти в галузі дослідження космосу та використовувати космічні технології для вирішення актуальних проблем суспільства [16].

Варто зауважити, що міжнародна космічна станція (МКС) – це найбільший міжнародний науково-дослідний проект, що обертається навколо Землі. Вона є не тільки орбітальною лабораторією, а й стала першим кроком

до розвитку космічного туризму. Хоча МКС і не була спочатку розрахована на прийом туристів, кілька приватних осіб вже мали можливість відвідати цю унікальну споруду, сплативши значну суму грошей [16].

Як відомо, МКС – це результат співпраці багатьох країн, включаючи США, росію, Канаду, Японію та країни Європи. Її будівництво розпочалося в 1998 році, і станція продовжує розширюватися та модернізуватися. Хоча МКС є важливим досягненням людства, це лише початок космічного туризму. Приватні компанії, такі як SpaceX та Blue Origin, розробляють нові космічні кораблі, які дозволять здійснювати більш доступні та тривалі космічні подорожі. У майбутньому ми можемо очікувати появи космічних готелів, орбітальних курортів та навіть баз на Місяці та Марсі. Однак розвиток космічного туризму супроводжується рядом етичних питань, таких як доступність космічних подорожей для різних верств населення та вплив космічного туризму на навколишнє середовище [16].

Компанії, такі як Virgin Galactic, прагнуть зробити космічні подорожі доступнішими для широкого кола людей. Їхні багаторазові космічні кораблі, SpaceShipOne та SpaceShipTwo, розроблені для суборбітальних польотів, вже пройшли перші випробування. Паралельно компанія розробляє літак-носій WhiteKnightTwo для запуску цих кораблів.

Окрім того, інноваційний підхід демонструє і компанія Space Island Group, яка пропонує амбітний проект будівництва цілого космічного міста з перероблених паливних баків космічних шатлів. Ці гігантські конструкції, названі "геодами", мають стати основою для створення станцій з різним рівнем гравітації, задовольняючи потреби різних категорій майбутніх космічних туристів [16].

Ініціатива Ansari X Prize, спрямована на створення доступного космічного транспорту, стала потужним стимулом для розвитку приватного космічного сектора. Завдяки цьому конкурсу з'явилися нові технології та компанії, які прагнуть зробити космічні подорожі реальністю для звичайних людей.

Однак, незважаючи на ентузіазм і інвестиції, космічний туризм стикається з низкою серйозних проблем. Висока вартість розробок, ризику, пов'язані з космічними польотами, а також жорстка конкуренція з боку державних космічних агентств – це лише деякі з них.

Сьогодні приватні компанії, як правило, зосереджуються на суборбітальних польотах, оскільки вони є менш затратними і технічно менш складними, ніж орбітальні польоти. Однак, довгострокова мета багатьох компаній – це створення повноцінних космічних станцій для туризму та досліджень [16].

Для успішного розвитку космічного туризму необхідно вирішити ряд питань, серед яких здешевлення вартості космічних польотів, забезпечення безпеки польотів, розробка правової бази та співпраця з державними космічними агентствами.

Компанія SpaceX, заснована Ілоном Маском, у партнерстві з ветераном космічного туризму Space Adventures, планувала здійснити безпрецедентний космічний тур. Чотирьом щасливчикам пропонується подорож набагато далі за межі низької навколоземної орбіти, де розташована Міжнародна космічна станція. Цей амбітний проект був запланований на 2022 рік та мав обійтися кожному туристу щонайменше в 100 мільйонів доларів [40].

Туристичні польоти планується здійснювати на космічному кораблі Crew Dragon, який вже успішно використовується для доставки астронавтів на МКС. Однак, для цього ексклюзивного туру корабель планується відправити на значно більшу відстань від Землі. Незважаючи на інноваційні технології, внутрішній простір капсули залишається обмеженим, пропонуючи пасажиром спільну зону для відпочинку та гігієнічних процедур.

Паралельно з цим, Ілон Маск співпрацює з Голлівудом. У жовтні 2021 року відбувся старт зйомок першого повнометражного фільму безпосередньо в космосі за участю відомого актора Тома Круза. Цей амбітний проект, що об'єднав кінематограф та космічні технології, відкрив нові горизонти для створення контенту та популяризації космічних подорожей [16].

Сьогодні ринок космічного туризму ще молодий і активно розвивається. Крім SpaceX, такі компанії як Blue Origin, XCOR Aerospace та Virgin Galactic також пропонують свої послуги в цій сфері. Однак, висока вартість і технічна складність космічних польотів обмежують доступність цього виду туризму.

Висновки до другого розділу

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що екстремальний туризм стає все більш популярним серед різних вікових груп, завдяки своїй здатності поєднувати активний відпочинок з ризикованими і захоплюючими викликами. Це явище характеризується великою різноманітністю напрямків, таких як водний, гірський, повітряний туризм та спелеотуризм, що дозволяє кожному туристу знайти свій особливий спосіб перевірки власних можливостей і отримання незабутніх вражень.

Зростання екстремального туризму в глобальному масштабі є віддзеркаленням його важливості у світовій економіці, що продовжує демонструвати стійке підвищення популярності. Особливо активно розвивається цей сегмент у таких регіонах, як Європа, Північна Америка та Азіатсько-Тихоокеанський регіон, де туристи мають можливість насолоджуватися екстремальними розвагами, від походів по каньйонах до польотів на парaplанах.

Космічний туризм, який ще недавно здавався фантастичним, сьогодні стає реальністю завдяки досягненням у технологіях і зусиллям приватних компаній. Попри те, що він залишається доступним лише для обмеженої кількості людей, подальший розвиток у цій сфері обіцяє зменшення вартості і розширення доступу до космічних подорожей, що відкриває нові горизонти для людства.

У майбутньому космічний туризм може перетворитися на звичайну форму відпочинку, завдяки інноваційним проектам і технологічним досягненням. Важливо, однак, вирішити численні виклики, такі як

забезпечення безпеки та зниження вартості польотів, щоб зробити космічний туризм доступним для ширшого кола туристів і гарантувати його стійкий розвиток.

РОЗДІЛ 3

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ І СВІТІ

3.1. Перспективи розвитку екстремального туризму у світі

У сучасних умовах природні чинники відіграють значну роль у житті людини, впливаючи на її побут, діяльність та здоров'я. Вони можуть варіюватися від найкомфортніших середовищ до надзвичайно суворих, де життя і господарська діяльність є майже неможливими. Такі екстремальні природні умови, як правило, називають непридатними для постійного перебування людини. Проте наявність подібних умов у країні відкриває можливості для розвитку екстремальних видів туризму, де пошук пригод і адреналінових відчуттів стає головною мотивацією для туристів.

Як вже зазначалося у попередніх розділах, на сьогоднішній день немає чіткого і загальновизнаного визначення поняття "екстремальний туризм". Однак, як зазначає Р. Гусейнов, цей вид туризму часто пов'язують зі страхом смерті, болю або травм, граючи на людських слабкостях і страхах. Участь в екстремальних видах активності вимагає від туристів мобілізації всіх фізичних і психічних ресурсів організму. Незважаючи на різноманіття форм екстремального туризму, всі вони мають спільну рису — ризик для життя і здоров'я [9, с.5].

В свою чергу, Торгова асоціація пригодницького туризму (АТТА) характеризує цей вид подорожей як таку, що включає в себе найбільші два з трьох ключових елементів: фізичну активність, природне середовище та культурне забезпечення [21].

До основних ризиків екстремального туризму можна віднести психофізіологічний стрес, декомпресійну хворобу, утоплення, висотну хворобу, падіння зі скель, замерзання, втрату контролю над літаком, перекидання човна та падіння в холодні води гірських річок. Крім того, існує небезпека потрапити в заборонені зони, що може призвести до затримання чи

позбавлення свободи. Серед можливих наслідків участі в екстремальному туризмі також є травми, переломи, забої та різні захворювання, спричинені несприятливими екологічними умовами, в яких опиняються туристи.

Сучасне людство, прагнучи нових відчуттів та випробувань, все частіше звертає свій погляд на екстремальні види відпочинку. Природа, у всій своїй різноманітності, пропонує безліч викликів, здатних задовольнити найвибагливіші запити любителів гострих відчуттів. Від засніжених вершин гір до бурхливих океанських хвиль, від спекотних пустель до глибоких печер – екстремальні умови стають привабливими для тих, хто прагне вийти за межі комфорту.

Сучасний спектр екстремального туризму вражає своєю різноманітністю. Щоб залучити туристів і любителів адреналіну, туристичні компанії розробляють нові, унікальні та захоплюючі пропозиції.

Туристи шукають нестандартні враження, які включають боротьбу з природою, пригоди та активності, що викликають прилив адреналіну: від сплаву по гірських ріках і дослідження небезпечних печер до подорожей пустелями та підкорення буремних океанських вод [21].

У світі туризму з'являються все нові екстремальні можливості, які намагаються задовольнити зростаючі запити відданих фанатів адреналіну. Традиційні туристичні пропозиції вже не завжди можуть задовольнити потреби тих, хто шукає більше ризику і вражень. Наприклад, дайвінг, який вважався виключно екстремальним видом відпочинку в 1960-1970-х роках, сьогодні є популярною активністю. Сучасний дайвінг продовжує розширювати межі підводного досвіду, включаючи глибоке занурення та екстремальні види дайвінгу, такі як плавання з акулами чи скатами [21].

Розширення пригодницького туризму, зокрема його екстремальних напрямків, відкриває значні можливості для розвитку туристичної галузі, особливо у віддалених і малодосліджених регіонах. Пригодницькі подорожі дозволяють мандрівникам насолоджуватися неповторними природними ландшафтами та сприяють стимулюванню місцевої економіки, створюючи

нові робочі місця та джерела доходу для місцевих громад. Такий туризм демонструє найпрекрасніші куточки планети й дарує незабутні емоції.

Різноманіття екстремальних видів туризму сьогодні вражає. Щоб привабити туристів і задовольнити їхнє прагнення до гострих відчуттів, туристичні компанії по всьому світу вигадують унікальні та незвичайні програми. Сучасні мандрівники шукають нестандартні форми відпочинку, які дозволяють їм випробувати себе у змаганнях із природою. Це бажання до нових вражень штовхає туристів на екстремальні випробування, такі як підкорення гірських річок, відвідування небезпечних печер, мандрівки пустелями, подолання хвиль океанів, польоти на повітряних кулях, подорожі до холодних регіонів і багато іншого.

Екстремальний туризм пропонує широкий спектр таких видів активності. Для багатьох туристів, які прагнуть незабутніх відчуттів і пригод, стандартні туристичні пропозиції вже стали недостатніми. Індустрія туризму, реагуючи на ці зміни, невпинно працює над розробкою нових пропозицій, що включають усе більше екстремальних форм відпочинку. Розвиток технологій та загальна доступність подорожей також сприяють тому, що багато колишніх небезпечних і ризикованих подорожей стають буденними. Так, наприклад, дайвінг, який у 1960-1970-х роках вважався екстремальним видом активності, сьогодні є одним із найпопулярніших видів відпочинку на природі.

Однак, навіть сьогодні дайвінг продовжує розвиватися, пропонуючи туристам все нові виклики, такі як глибоководні занурення, дослідження підводних печер або плавання з акулами біля узбережжя Південної Африки. Пригоди в природних і екзотичних місцях стають дедалі небезпечнішими через фізичну ізоляваність та складнощі зі зв'язком. Такі популярні туристичні напрямки, як Гімалаї та Антарктида, приваблюють любителів адреналіну, які прагнуть відчути небезпеку і задоволення від виконання надскладних завдань у суворих умовах дикої природи, де немає підтримки інфраструктури.

Ще одним із найпопулярніших видів екстремального туризму є спелеотуризм, мотоциклетні та велосипедні подорожі, рафтинг, каякінг, альпінізм, скелелазіння та польоти на повітряних кулях. У цьому типі туризму ключовим фактором є наявність природних умов, які відповідають вибраному виду активності, а також досвідченість організаторів. Успішна адаптація до несприятливих, інколи екстремальних природних умов стає важливим елементом виживання і комфорту під час таких подорожей. Цей процес базується на здатності людини до біологічної та абіотичної адаптації, яка активується в умовах екстремальних ситуацій.

З огляду на сучасний стан природного середовища, люди скрізь, чи то в гірських регіонах, на рівнинах або в міських районах, змушені пристосовуватися до змін клімату і природних умов. Особливо актуальною ця проблема стає для туристів, які планують подорожі до небезпечних або екстремальних локацій. Адаптація до таких умов є не лише викликом, а й запорукою успішної мандрівки.

У контексті екстремального туризму особливо важливо враховувати типи можливих небезпек та загроз для кожного окремого регіону, оскільки це дозволяє краще підготувати туристів і мінімізувати ризики. Підготовка до екстремальних подорожей повинна включати ретельне вивчення особливостей природного середовища та кліматичних умов, що допомагає не тільки правильно підібрати спорядження, а й підготувати учасників до потенційних фізичних та психологічних викликів. Під час екстремальних походів чи активностей туристи можуть зазнавати значних навантажень, як на організм, так і на психіку, через вплив різноманітних стресових факторів, таких як зміни температури, нестача кисню на великій висоті, виснажливі фізичні вправи або навіть відчуття ізольованості в далеких, важкодоступних місцевостях.

Фізіологічні стреси можуть виникати через різку зміну кліматичних умов, таких як висока температура або екстремальний холод, які призводять до перегріву або переохолодження організму. У регіонах з тропічним або

пустельним кліматом високий ризик зневоднення, теплового удару та сонячних опіків. У гірських районах, таких як Карпати чи Кримські гори, підйом на висоту може викликати гірську хворобу через низький рівень кисню в повітрі, що потребує спеціальної акліматизації. Погодні умови, як-от сильний вітер, зливи, снігопади або навіть бурі, можуть суттєво ускладнити пересування та поставити під загрозу життя туристів, якщо не взяти відповідних заходів безпеки.

Геохімічні та біологічні фактори також можуть становити небезпеку для туристів. Наприклад, в екстремальних умовах виверження вулканів, землетруси чи активні геотермальні зони, такі як грязьові вулкани, можуть бути джерелом отруєння газами або серйозних травм. Біологічні фактори, такі як отруйні рослини, тварини, комахи або навіть інфекційні захворювання, що поширюються через укуси комах, також варто враховувати. Наприклад, у деяких регіонах Карпат можна зустріти змій або кліщів, які можуть переносити небезпечні для людини хвороби (енцефаліт або бореліоз).

Ландшафтні фактори також суттєво впливають на характер ризиків в екстремальних подорожах. Гірські райони створюють підвищену небезпеку через ризик лавин, каменепадів або обвалів. Водні маршрути, особливо на бурхливих річках, потребують високого рівня підготовки, оскільки неправильна поведінка на воді може призвести до травм або утоплення. Крім того, маршрути через ліси або джунглі вимагають навичок орієнтування на місцевості та виживання в умовах дикої природи.

Психологічні стреси не менш небезпечні, ніж фізіологічні. Туристи можуть відчувати страх, паніку або невпевненість через непередбачуваність погодних умов, складність маршрутів або віддаленість від цивілізації. Тривале перебування в умовах ізоляції, необхідність прийняття важливих рішень під тиском або необхідність виживання в екстремальних умовах можуть викликати психологічне виснаження. Тому важливо, щоб туристи були підготовлені не лише фізично, а й ментально, володіли базовими навичками

психологічної стійкості та вміли керувати своїм емоційним станом у стресових ситуаціях.

Дослідження кліматичних та інших природних умов у різних регіонах має велике значення для організації безпечних туристичних маршрутів. Особливо це актуально для тих районів, де несприятливі кліматичні фактори можуть істотно ускладнити перебування людей. Наприклад, плануючи сплави по гірських річках або сходження на вершини, потрібно брати до уваги сезонні зміни клімату, такі як весняні паводки або зимові заморозки, які можуть кардинально впливати на умови маршруту. Підготовка туристів до таких умов дозволяє мінімізувати ризики для здоров'я і життя, забезпечити більш приємний і безпечний відпочинок, навіть у найекстремальніших умовах.

Соціокультурні умови також мають особливий вплив на туристів. Екстремальні форми культурного туризму часто не вимагають таких фізичних зусиль, але вимагають міцної психологічної підготовки, яка допомагає справлятися з культурним шоком та адаптуватися до нових середовищ. Мотиви туристів, які прагнуть отримати гострі відчуття, кардинально відрізняються від тих, хто шукає простого відпочинку. У сучасних умовах, коли масовий туризм стає звичним явищем, екстремальний туризм пропонує унікальну альтернативу.

Індустрія екстремального туризму швидко розвивається, пропонуючи нові враження і можливості для тих, хто прагне адреналіну і нових викликів. Наприклад, такі туристичні напрямки, як Гімалаї, Антарктида або віддалені куточки Африки, стають дедалі популярнішими серед екстремалів. Водночас цей тип туризму вимагає не лише сміливості, а й ретельної підготовки.

Різні країни, незалежно від рівня розвитку, все більше звертають увагу на екстремальний туризм як важливий елемент свого економічного зростання. Це пояснюється його високою економічною цінністю та здатністю залучати туристів, які готові вкладати кошти в нестандартні види відпочинку. Умови, створені екстремальними кліматичними, геологічними та соціокультурними факторами, стають важливими інструментами для розвитку туризму,

пропонуючи туристам можливість випробувати себе в екстремальних ситуаціях.

Отже, схильність до ризику залишається головним мотивом для багатьох туристів, що прагнуть незабутніх пригод. Цей інтерес до небезпеки й викликів стимулює розвиток туризму як галузі, здатної забезпечити баланс між адреналіновими враженнями і безпекою.

Туристи, захоплені славою, шукають викликів у цих важкодоступних і ворожих середовищах, перетворюючи свої подорожі на справжні пригодницькі місії.

Безсумнівно, екстремальний туризм стає все більш перспективним напрямком, який завойовує популярність, особливо серед молоді, що прагне до «адреналіну», гострих відчуттів та бажає випробувати свої можливості на межі людських можливостей. Молоді люди часто надають перевагу активним видам відпочинку, які пов'язані з ризиком і викликами, адже вони дають можливість не лише отримати незабутні враження, а й перевірити власну витривалість і силу.

Разом з тим, варто зауважити, що криза в сфері туризму, викликана пандемією COVID-19, стала однією з найбільших випробувань для глобальної туристичної індустрії за останні десятиліття. Наслідки цієї кризи важко оцінити, адже невідомо, коли ситуація нормалізується. Незважаючи на обмеження, туристи продовжують подорожувати, наражаючи себе на додаткові ризики.

Експерти в сфері туризму прогнозують, що відновлення галузі після пандемії може затягнутися на кілька років, що обумовлено не тільки можливими новими спалахами вірусу, а й нерівномірним поширенням епідемії в різних країнах. Прогнозувати відновлення міжнародного туризму ще зарано, оскільки обмеження, введені урядами багатьох країн, можуть продовжувати впливати на галузь ще протягом тривалого часу. Натомість внутрішній туризм має змогу відновитися першим. Але і тут, на жаль, реальність вносить свої

корективи: повномасштабні воєнні дії на території нашої країни руйнують безліч планів на повноцінне мирне життя, в тому числі і в сфері туризму.

Водночас, через побоювання великих скупчень людей зростає популярність екологічних маршрутів, походів у лісі та інших форм відпочинку на природі. Ці тенденції призводять до стрімкого зростання активного туризму, зокрема кемпінгів та відпочинку на пляжах і біля великих річок. Все це свідчить про повернення до більш природного і менш комерціалізованого туризму.

Світова організація туризму (UNWTO) закликала уряди країн підтримати туристичну індустрію, яка забезпечує роботою мільйони людей і є критично важливою для економіки багатьох країн. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до відновлення галузі та збереження її важливих економічних і соціальних функцій.

У квітні 2020 року світовий туризм зазнав безпрецедентних втрат, коли кількість туристичних поїздок скоротилася на 97%, а в березні зменшилася на 55%. Протягом періоду з січня по квітень того ж року сектор туризму зазнав збитків на суму \$195 мільярдів через зменшення подорожей на 44% [1].

Очевидно, що після тривалої ізоляції, коли люди змушені були довго залишатися вдома, виникає велике бажання вирушити у подорож, як тільки з'явиться така можливість. Українські туристи також не залишаться осторонь, адже через війну багато з них були змушені покинути свої домівки, а чоловіки та військово зобов'язані жінки не можуть перетнути кордон, хоча їхнє бажання відвідати нові місця залишається незмінним. Не слід забувати й про чоловіків, які зараз захищають країну. Вони звикли до постійного стресу та високого рівня адреналіну, що може викликати певну залежність. Як тільки кордони відкриваються, у туристичній сфері накопичиться значний відкладений попит, для задоволення якого знадобиться певний час.

Однак, для управління розвитком цього виду туризму важливо розуміти його ключові параметри та умови, що дозволить індустрії екстремального туризму краще адаптуватися до потреб туристів і створювати

нові унікальні пропозиції. Разом з тим, варто пам'ятати, що багато видів туризму, які сьогодні вважаються екстремальними, з часом можуть стати загальноприйнятими та масовими. Індустрія продовжуватиме розвиватися, шукаючи нові формати і враження для тих, хто прагне нових викликів.

3.2. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні

За останні роки екстремальний туризм набирає все більшої популярності серед туристів, адже він дозволяє задовольнити потребу в адреналіні та гострих відчуттях. Однією з головних причин стрімкого розвитку цього напрямку є соціально-психологічні фактори, такі як прагнення до нових вражень, бажання відчувати адреналін, самоствердитися і здобути перемогу над своїми страхами.

У Європі екстремальний туризм почав активно розвиватися і набувати масової популярності в кінці 1980-х – на початку 1990-х років, а в Україні цей процес стартував у середині 1990-х. Незважаючи на те, що багато українців досі надають перевагу екстремальному відпочинку за кордоном, Україна має всі необхідні природні ресурси для розвитку цього виду туризму: річки, гори, печери, скелі та навіть міста.

Враховуючи повномасштабні воєнні дії на території нашої країни, одними з найбільш привабливих регіонів для екстремальних мандрівок є Закарпатська, Львівська та Івано-Франківська області. Наприклад, Закарпаття пропонує чимало місць для організованого екстремального відпочинку та спортивних змагань. До таких місць належать Мукачеве, території санаторіїв "Карпати" і "Синяк", Ужгород, околиці Невицького замку, річка Боржава, а також гори Стой і Говерла. Проте, ми переконані, що інші регіони України також мають потенціал для розвитку екстремального туризму. Тому важливо дослідити види екстремального туризму, які наразі не отримують достатньої уваги в Україні.

Фактори, які впливають на розвиток екстремального туризму в Україні, включають низку важливих аспектів, що впливають як на попит, так і на пропозицію цього виду відпочинку. Одним із таких є недостатній рівень інформаційного забезпечення, що супроводжує організацію туристичних заходів. Водночас країна має чудові природні умови для екстремального відпочинку, зокрема гори, водні об'єкти та скелі, які сприяють доступності таких видів туризму.

Однак політична ситуація, зокрема війна та окупація окремих територій, створює значні виклики. Різноманітність ландшафтів в Україні відкриває багато можливостей, але зростання конкуренції серед туристичних компаній додає тиску на ринок.

Попри те, що існує тісний зв'язок між туристами та місцевими жителями, занадто високі ціни, низька якість наданих послуг, поганий стан дорожнього покриття та висока вартість проживання в готелях, яка не відповідає рівню обслуговування, залишаються важливими проблемами для розвитку цієї сфери.

Доступність місця призначення, на нашу думку, є одним з основних факторів, що визначають привабливість туристичної дестинації. Це поняття охоплює кілька важливих аспектів: можливість легкого транспортування до місця, цінову доступність, широкий спектр зручностей, включаючи наявність житла, варіанти розміщення та харчування [50].

Природні особливості та ландшафт місця часто відіграють вирішальну роль у залученні туристів. Багато мандрівників обирають конкретний регіон з єдиною метою — насолодитися його природною красою. Україна має надзвичайно мальовничі пейзажі та різноманітні ландшафти, що робить її привабливою для туристів.

Важливою складовою туристичної привабливості є взаємодія з місцевим населенням. Спільнота може стати додатковим чинником, що підсилює природні та готельні ресурси. Сьогодні все більше уваги приділяється тому, як місцева спільнота впливає на емоційні, когнітивні та

поведінкові реакції туристів. Ті, хто активно знайомиться з місцевою культурою та людьми, часто виявляють вищі рівні задоволення [50].

Важливу роль у розвитку дестинацій відіграють інновації та інформаційні технології. У сучасному світі вони стають ключовими для успішної конкуренції на ринку туризму. Інновації в цій сфері включають використання сучасних технологій, креативні підходи та нестандартні рішення, як-от онлайн-бронювання турів чи віртуальні подорожі [13].

Політико-правові чинники також мають вагоме значення для розвитку екстремального туризму. Стабільність політичної ситуації суттєво впливає на динаміку туристичних потоків. На жаль, сьогодні цей чинник має негативний вплив через російську агресію та окупацію частини території України.

Зростання конкуренції серед екстремальних дестинацій вимагає тіснішої співпраці не лише серед туристичних фірм, а й між самими дестинаціями [52].

Однією з основних перешкод для розвитку екстремального туризму в Україні залишається низький рівень якості наданих послуг, що супроводжується завищеними цінами[47]. Це включає проблеми з безпекою, відсутність належної інфраструктури, недостатній рівень підготовки кадрів і інформаційну нерівність. Особливо ці фактори є критичними для екстремального туризму, де недоліки можуть мати серйозні економічні наслідки та загрожувати здоров'ю і життю туристів [45].

Є кілька причин, що ускладнюють подолання проблем, пов'язаних із розвитком екстремального туризму в Україні. По-перше, специфіка цього виду туризму полягає в тому, що сам турист стає активним учасником надання послуги. Остаточна якість туру значною мірою залежить від його власних навичок і рівня підготовки. Наприклад, турист, який подолає складний маршрут, отримає більше вражень, проте не всі готові до високого рівня складності.

По-друге, екстремальний туризм завжди супроводжується певним ступенем ризику. Часто саме цей ризик є привабливим для багатьох туристів,

але для тих, хто не схильний до екстриму, він може стати бар'єром, попри бажання отримати нові емоції.

Україна має великий потенціал для розвитку екстремального туризму, але наразі цей напрямок недостатньо розвинений. З огляду на зростаючі вимоги українських туристів, туристичним компаніям варто звернути більше уваги на цей вид відпочинку, оскільки він може суттєво вплинути на розвиток туристичної галузі в країні, а також сприяти успіху окремих підприємств.

Для оцінки потенціалу України у сфері екстремального туризму важливо врахувати такі чинники, як географічне розташування, клімат та наявність туристичних ресурсів. Україна, розташована в Центрально-Східній Європі, на півночі межує з Білоруссю, на сході — з росією, на заході — з Угорщиною, Словаччиною та Польщею, на південному заході — з Молдовою та Румунією, а на півдні омивається водами Азовського і Чорного морів [33].

Попри те, що геополітичне розташування України часто вважалось вигідним, сьогодні воно демонструє свої складнощі та фатальні наслідки у зв'язку з політичною нестабільністю та війною.

Багато людей вважають активний відпочинок привабливим завдяки його здатності забезпечити подолання труднощів і небезпек. Це стосується не лише досвідчених туристів, для яких ризик є частиною стилю життя, а й звичайних осіб, які шукають нові емоції, незабутні враження та можливість спробувати щось абсолютно нове і невідоме [14, с. 39]. Саме тому екстремальний туризм став однією з найпопулярніших форм відпочинку на туристичному ринку, суттєво впливаючи на туристичну індустрію по всьому світу, включаючи Україну.

Туризм є одним з найбільш постраждалих секторів світової економіки через обмеження на пересування [9, с. 90]. В Україні ситуація у сфері туризму після пандемії COVID-19 виявилася відносно кращою порівняно з багатьма країнами, де розвинена туристична інфраструктура. Це зумовлено тим, що частка внутрішнього та виїзного туризму в Україні значно перевищує обсяги вхідного (іноземного) туризму [5, с. 23].

Територія України має значний потенціал для зайняття провідних позицій на ринку екстремального туризму (ЕТ). Аналізуючи перспективи розвитку цього сектора, можна стверджувати, що ЕТ взаємопов'язаний з численними галузями економіки. Конкурентоспроможність туристичного продукту є ключовою для розвитку ЕТ, адже це важливо не тільки для соціально-економічного прогресу, а і для збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини.

Основні фактори, що впливають на розвиток ЕТ, включають:

- демографічну ситуацію в країні;
- фінансовий та соціальний статус населення;
- рівень освіти;
- тривалість відпустки;
- професійне працевлаштування [5, с. 29].

Отже, добробут населення є важливим чинником розвитку внутрішнього екстремального туризму, і він прямо пов'язаний із загальним економічним станом і тенденціями в цій сфері. Науковці прогнозують, що екстремальні види відпочинку будуть набирати популярності у вільний час людей.

З природно-ресурсного потенціалу Україна має майже необмежені можливості для розвитку екстремального туризму. Екстремальні розваги можуть стати значною конкурентною перевагою для будь-якого напрямку або маршруту. Хоча багато таких територій в Україні наразі перебувають на стадії перспективного розвитку, можливості для їх реалізації величезні.

При виборі місця для відпочинку туристи враховують не лише пам'ятки та зручності, а й можливості для активного відпочинку. Це особливо важливо для молодших вікових груп, які звертають увагу на кліматичні умови, цікаві місця та активні розваги.

Серед найпопулярніших регіонів України для екстремального туризму виділяється Закарпатська область, завдяки своєму географічному розташуванню, яке сприяє збільшенню туристичних потоків з Європи [14, с.

93]. Цей регіон пропонує безліч можливостей для організації екстремального відпочинку та змагань. Основні види екстремального туризму в Закарпатті включають:

- Альпінізм: Закарпатські гори, такі як Воловець, Міжгір'я, Рахів, Свалява і Мукачево, є популярними для альпінізму та підйомів [3, с. 78].
- Спелеологія: особливо цікаві карстові печери в Закарпатті. Серед них — карстові печери біля села Княгиня, печера з прозорими кальцитовими стінками поблизу села Мала Уголька, а також "Перлинова печера" неподалік цього ж села. Найбільшою є печера "Дружба" довжиною близько 900 метрів, розташована в Тячівському районі [3, с. 78].
- Гірськолижний туризм: популярний курорт "Драгобрат" на Рахівщині є найвищим гірськолижним курортом Українських Карпат, розташованим на висоті 1300–1700 метрів над рівнем моря, на відстані 7 км від села Ясиня, у зоні хвойних лісів і альпійських луків [3, с. 78].
- Маунтбайкінг: високі рейтинги серед туристів має веломаршрут Свалява – Мукачеве – Берегове – Виноградів – Хуст – Мукачеве. Протяжність маршруту близько 200 км можна подолати за чотири дні [4, с. 281].

В Україні, окрім Карпат, популярними напрямками для екстремальних вражень є:

1. Чорнобильська зона відчуження;
2. Одеські катакомби та історичні місця воєнного часу, такі як бункери та укріплення;
3. Гарячі точки збройних конфліктів або прилеглі території [3, с. 77].

Сплави по річках в Україні є одним із найбільш популярних і доступних видів активного туризму, який щороку приваблює тисячі мандрівників, охочих випробувати свої сили у водних пригодах. Цей вид відпочинку пропонує не лише фізичне навантаження, а й можливість зануритися у дивовижну природу України, побачити мальовничі ландшафти та відчути єднання з природою. Найбільш відомими річками для сплавів є

Південний Буг, Дністер, Чорний Черемош, Случ, а також більш спокійні водні артерії, як Псел, Тетерів і Сейм, кожна з яких має свої унікальні особливості та привабливі маршрути.

Південний Буг вважається одним з найкращих варіантів для активного сплаву, оскільки він поєднує як швидкі течії, так і спокійні ділянки, що робить його цікавим для туристів різного рівня підготовки. В околицях цього регіону відкриваються чудові краєвиди, а також з'являється можливість побачити рідкісні види флори та фауни, що додає подорожі екологічного аспекту. Дністер, у свою чергу, приваблює туристів не лише сплавами, а й своїми каньйонами, стародавніми фортецями та унікальними печерами, що додають маршруту історико-культурного колориту.

Чорний Черемош — це справжній виклик для любителів екстремальних сплавів, особливо навесні, коли рівень води піднімається і течія стає стрімкою та непередбачуваною. Тут туристи мають можливість випробувати свої сили на порогах і небезпечних ділянках, що робить сплави по Чорному Черемошу одними з найбільш адреналінових в Україні. Водночас Случ, Псел, Тетерів і Сейм надають можливість для більш спокійних, розслаблених маршрутів, що підходять для новачків або сімей з дітьми, які хочуть насолодитися природою та відпочити від міської метушні.

Багато водних маршрутів в Україні мають давню історію, оскільки їх було розроблено ще за радянських часів. Тоді походи тривали від семи до десяти днів і включали комплексний набір завдань, як-от зупинки на кемпінги, приготування їжі на відкритому вогні та подолання природних перешкод. Сучасні клуби та туристичні організації продовжують цю традицію, організовуючи багатоденні сплави на байдарках або катамаранах. Вони забезпечують туристів необхідним спорядженням, включаючи рятувальні жилети, намети, байдарки чи катамарани, а також надають досвідчених інструкторів, які супроводжують групу протягом усього маршруту, допомагають долати складні ділянки та гарантують безпеку.

Окрім фізичної активності, сплави надають чудову можливість насолодитися природними красотами та відпочити від повсякденних турбот. Часто такі подорожі супроводжуються ночівлею на берегах річок, під зоряним небом, з вечірніми багаттями та цікавими розповідями про місцеві легенди. Це створює особливу атмосферу єднання з природою і друзями по турпоходу. Сплави стають чудовим способом не тільки відпочити, але й відчути драйв та подолати свої страхи, долаючи пороги і випробовуючи власні можливості на воді.

Також в Україні є безліч локацій, які ідеально підходять для спелеологічних пригод, катання на гірських велосипедах, байдарках, рафтингу та дельтапланеризму. Відомо, що екстремальний туризм розвивається поступово, і важливо, щоб держава забезпечила його безпеку та контролювала використання природних ресурсів, аби уникнути їх руйнування.

Захоплюючим видом екстремального відпочинку є сафарі. Якщо раніше сафарі асоціювалося з полюванням на диких тварин в Африці, то сучасні технології дозволяють перетворити його на фото- або відеополювання, яке не завдає шкоди природі. Україна має 17 природних, 4 біосферних заповідники та 12 національних природних парків, де дика природа охороняється державою. Одним з найвідоміших є Асканія-Нова – один з найбільших заповідників Європи, що включає представників тваринного світу майже з усіх континентів [11, с. 70]. На жаль, зараз Асканія перебуває під окупацією, та ми сподіваємось, що території та мешканці заповідника не постраждають і скоро повернуться під контроль нашої країни.

Перспективними регіонами для розвитку екстремального туризму є Українські Карпати і Прикарпаття. Місця для фотополювання включають національний природний парк Вижницький, національний природний парк Гуцульщина та Карпатський біосферний заповідник. Повітроплавання можна розвивати в районі каньйоноподібної долини середньої течії р. Дністер, з чудовими видами історичних місць, таких як Хотинська та Каменець-Подільська фортеці.

Розвиток екстремального туризму в Україні є надзвичайно важливим, оскільки ця галузь може сприяти розвитку малого бізнесу без великих бюджетних витрат і залучати іноземні інвестиції в короткостроковій перспективі. Проте існує кілька проблем, які потребують вирішення. По-перше, рівень побутових послуг у сфері екстремального туризму в Україні поки що не відповідає європейським стандартам. По-друге, відсутність інформаційної підтримки є значним стримуючим фактором. Важливо також враховувати численні ризики, пов'язані з травматизмом.

При активному відпочинку, такому як екстремальний туризм, важливо враховувати можливі негативні наслідки для здоров'я. Діяльність в умовах постійної зміни ситуацій та обставин може бути небезпечною і привести до серйозних наслідків. Екстремальні ситуації часто ставлять туриста перед великими труднощами, як об'єктивними, так і психологічними, що вимагає максимальної мобілізації особистих можливостей для забезпечення безпеки.

Серйозною перешкодою для розвитку екстремального туризму є недостатній рівень матеріального забезпечення населення. Багато потенційних учасників не можуть дозволити собі активний відпочинок через фінансові обмеження. Інші важливі фактори, що впливають на розвиток екстремального туризму, включають демографічні зміни, матеріальний і соціальний статус населення, рівень освіти, тривалість відпустки та зайнятість [12, с. 110].

Перспективи екстремального туризму в Україні виглядають оптимістично. Основні моменти, які свідчать про потенціал розвитку цієї галузі, включають:

- Максимальна віддача від відпочинку при мінімальних витратах часу.
- Зростаюча популярність екстремальних екскурсій, таких як тури по Чорнобильській зоні та іншим місцям лиха.
- Орієнтація туристів на екзотичний туризм, що відкриває нові можливості для дослідження навколишнього світу.

З усуненням існуючих проблем та поліпшенням інфраструктури, екстремальний туризм в Україні має потенціал стати значущою частиною

туристичної галузі, забезпечуючи як економічні вигоди, так і задоволення потреб туристів у активному відпочинку.

При вивченні екстремального туризму (ЕТ) надзвичайно важливим аспектом є безпека туристів. Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку туризму до 2026 року [20], яка акцентує увагу на тому, що забезпечення безпеки туристів є ключовим для підвищення якості туристичних послуг. Основні пункти стратегії включають:

- Надання допомоги туристам у випадку надзвичайних ситуацій або травм під час подорожей.
- Організація "Гарячої лінії", де туристи можуть звертатися зі скаргами, проханнями або повідомленнями.
- Моніторинг всіх надзвичайних ситуацій у туристичній сфері.
- Збільшення відповідальності туристичного бізнесу перед клієнтами.

Однак, існують значні проблеми, які потребують термінового вирішення. До них відносяться: високі податки, недостатня рекламна підтримка для як внутрішніх, так і іноземних туристів, обмежена державна підтримка малого підприємництва в сфері екзотичного туризму, недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів, високий рівень злочинності в туристичному бізнесі, що веде до тіньових практик, висока вартість віз і тривалі терміни їх оформлення, а також низький рівень обслуговування та невпевненість туристів.

Незважаючи на наявність значних можливостей для розвитку різних видів екстремального туризму в Україні, державні органи не приділяють достатньої уваги цій сфері. Крім того, бракує об'єктивної інформації про безпеку та доступність екстремальних видів спорту, що змушує українських туристів шукати альтернативи за кордоном.

Необхідно також враховувати погіршення соціально-економічної ситуації в країні, що веде до підвищення витрат на потреби першої необхідності. Проте, Україна має значний ресурсний потенціал для організації доступного відпочинку для різних груп населення.

Висновки до третього розділу

Отже, екстремальний туризм на сьогоднішній день набуває все більшої популярності як в Україні, так і в світі. Туристи різного віку і професій прагнуть отримати унікальні враження та відчутти адреналін, що робить цей вид активного відпочинку дуже привабливим. Розвиток екстремального туризму на міжнародній арені зумовлений зміною соціальних і моральних цінностей, а також прагненням людей випробувати свої можливості в умовах, що виходять за рамки звичайного.

У світі індустрія екстремального туризму активно розширюється. Наприклад, популярність таких видів діяльності, як рафтинг, альпінізм, дайвінг і польоти на повітряних кулях, продовжує зростати. Особливою рисою розвитку цієї сфери є її здатність залучати туристів до віддалених регіонів, де традиційний туризм не має широкого розвитку. Це стимулює місцеву економіку та сприяє створенню нових робочих місць. Крім того, швидкий розвиток технологій і підвищення рівня безпеки роблять екстремальні подорожі доступнішими для ширшої аудиторії.

Україна також має значний потенціал для розвитку екстремального туризму завдяки різноманітності природних умов – від гірських хребтів Карпат до річок і печер. Однак для реалізації цього потенціалу необхідна активна державна підтримка. Ключовими напрямками є вдосконалення інфраструктури, підвищення рівня безпеки туристичних послуг та професійна підготовка фахівців у сфері туризму. Крім того, важливими є рекламна діяльність та залучення інвестицій, які б сприяли створенню нових туристичних об'єктів і покращенню сервісу.

В Україні екстремальний туризм може стати вагомою складовою економіки, зокрема, завдяки природним ресурсам, які сприяють розвитку цього сегменту ринку. За умов активної підтримки та належної організації, екстремальний туризм здатний приваблювати не тільки вітчизняних туристів, а й закордонних, що значно розширить економічні перспективи країни.

Таким чином, перспективи розвитку екстремального туризму в Україні та світі виглядають досить оптимістично. Підтримка цієї сфери з боку держави, інвесторів та туристичних операторів створить передумови для її інтеграції в міжнародний туристичний ринок, що сприятиме зростанню як внутрішнього, так і зовнішнього туризму.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши історичні аспекти розвитку екстремального туризму, ми виявили, що цей вид діяльності виник як відповідь на прагнення людей до нових емоцій і випробувань. Зміни цивілізаційних умов трансформували боротьбу за виживання в пошук пригод, і сьогодні екстремальний туризм відповідає на зростаючий попит на унікальні враження. В Україні екстремальний туризм має значний потенціал для розвитку завдяки різноманітним природним ресурсам, таким як Карпати.

Класифікація видів екстремального туризму, включаючи водний, гірський, повітряний та спелеотуризм, підкреслює його різноманітність і унікальність. Кожен вид пропонує свої специфічні виклики та можливості для туристів, що прагнуть випробувати свої можливості в складних умовах.

Еволюція екстремальних видів туризму показує їх адаптацію до сучасних умов, що включає впровадження нових технологій та удосконалення обладнання. Це також підтверджує зростання популярності активного туризму серед молоді та старших поколінь, що змінює традиційні форми відпочинку.

Екстремальний туризм має важливу роль у системі світових подорожей і розваг. Його різноманітність і інноваційність роблять його привабливим для туристів, що шукають нові враження. Міжнародний туризм продовжує рости, а екстремальні активності, такі як космічний туризм, стають все доступнішими завдяки новим технологіям.

Перспективи розвитку екстремального туризму в світі і в Україні демонструють потенціал цього сегмента. На глобальному рівні екстремальний туризм розвивається, зокрема завдяки новим технологіям і інвестиціям у космічні подорожі, які стають реальністю для широкого кола людей. В Україні, незважаючи на проблеми з інфраструктурою і безпекою, існує великий потенціал завдяки природним ресурсам, які можуть забезпечити різноманітні активності.

Для подальшого розвитку екстремального туризму в Україні необхідно зосередити увагу на кількох ключових аспектах. По-перше, важливо удосконалити інфраструктуру, включаючи як транспортну, так і спеціалізовані об'єкти для екстремальних видів діяльності, що може включати модернізацію доріг, покращення умов проживання і облаштування спеціалізованих зон для спорту і відпочинку.

По-друге, забезпечення безпеки є критичним для залучення туристів. Необхідно розробити і впровадити комплексні стандарти безпеки, що охоплюють як технічні вимоги до спорядження, так і навчання персоналу. Це також включає регулярний моніторинг і оцінку ризиків, а також створення ефективних систем реагування на надзвичайні ситуації.

По-третє, підвищення якості туристичних послуг є важливою складовою успіху. Це передбачає не лише підвищення рівня обслуговування, а й інтеграцію новітніх технологій для покращення комунікації з туристами, забезпечення комфортних умов і впровадження інноваційних рішень для підвищення загального враження від подорожей.

Інвестиції в ці напрямки можуть суттєво зменшити ризики, пов'язані з екстремальним туризмом, а також значно покращити туристичний досвід. Це сприятиме зростанню довіри до українського туристичного сектору та підвищенню його конкурентоспроможності на міжнародній арені. Зокрема, покращення інфраструктури і безпеки може привернути більше міжнародних туристів і сприяти розвитку нових напрямків в екстремальному туризмі, що в свою чергу сприятиме економічному зростанню регіонів і підвищенню загального рівня життя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNWTO Tourism Highlights 2015 Edition. URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf (дата звернення: 20.09.2024)
2. Активний відпочинок. Таїланд. URL: <http://tourismthailand.com.ua/activity/> (дата звернення: 20.09.2024)
3. Бабаєва О. В., Вольфсон-Гаршина Н. В. Організація дозвілля: конспект лекцій для студентів спеціальностей 242 «Туризм», 241 «Готельноресторанна справа», 181 «Харчові технології» / О. В. Бабаєва, Н. В. Вольфсон-Гаршина. Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2018. 62 с.
4. Брич В. Я. Організація туризму: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 448 с.
5. Бут Т. В. Визначення проблем та перспектив розвитку екстремального туризму в Україні. Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. 2019. № 1 (07). С. 18–30.
6. Васильчук В. Історичні передумови космічного туризму як екстремального виду туристичних подорожей. Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія. Випуск 24. 2019. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5278/%d0%b2%d0%b0%d1%81%d0%b8%d0%bb%d1%8c%d1%87%d1%83%d0%ba.pdf?sequence=1&iAllowed=y> (дата звернення: 20.09.2024)
7. Васильчук В.М. Туризмологія: навчальний посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2023. 115 с.
8. Василюк В.В. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/vasylyjuk.htm (дата звернення: 20.09.2024)
9. Герасименко В. Г. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименка, О. Л. Михайлюк. Київ: ФОП Гуляева В. М., 2019. 332 с.

10. Гірськолижні курорти Італії. URL: <https://seetheworld.top/hirskolyzhni-kurorty-italii/> (дата звернення: 20.09.2024)
11. Глебова А.О., Зозуля А.В., Солодовник М.О. Сучасний стан та перспективи розвитку екстремального туризму в Україні та світі. Економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 6 (11). С. 3-8. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/handle/123456789/1662> (дата звернення: 16.09.2024).
12. Годя І. Розвиток річкового круїзного туризму в Україні: минуле і сьогодні. Східноєвропейський історичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 86–91.
13. Горіна Г. О. Розвиток ринку туристичних послуг в Україні в умовах просторової поляризації: дисертац. ... д-ра екон. наук, 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Дніпро, 2017. 493 с.
14. Екстремальний туризм. URL: <https://www.studfiles.net/> (дата звернення: 11.09.2024)
15. Закон України «Про туризм» зі змінами та доповненнями від 07.03.2012 р. № 324/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>. (дата звернення: 20.09.2024).
16. Інновації в туристичному бізнесі: навчальний посібник (за заг. ред. Ципко В. В.). Київ: НТУ, 2021. 251 с. URL: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/2581/%d0%92%d0%b0%d1%81%d0%b8%d0%bb%d1%8c%d1%87%d1%83%d0%ba_%20%20%20%d0%86%d0%9d%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.09.2024)
17. Іспанія: екстремальний туризм. URL: <https://www.tripadvisor.com.au/Attractions-g187427-Activities-c61-t212-Spain.html> (дата звернення: 20.09.2024)
18. Казаков В.Л. Екстремальний туризм на Криворіжжі. Дніпропетровщина: Альманах. 2009. С.44-52.
19. Кампов Н.С. Екстремальний туризм: дослідження, поняття, види. URL: <http://dspace->

s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6813/1/Extreme_%20tourism_%20research%2C_%20concepts%2C_%20types_.pdf (дата звернення: 20.09.2024)

20. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Алещенко Л. О. Економічний механізм формування конкурентних переваг суб'єктів туристичної галузі. Економіка АПК. 2020. №5. С. 45-55.

21. Кізюн А. Тенденції розвитку світового екстремального туризму: проблеми та перспективи. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/561> (дата звернення: 20.09.2024)

22. Ковальчук М.Р. Розвиток спелеологічного туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kovalchuk11.htm (дата звернення: 20.09.2024)

23. Ковінов Д., Подорожі в фото: URL: <http://www.kovinov.com/biblioteka/istorija-turizma/> (дата звернення: 20.09.2024)

24. Колотуха О.В. Словник-довідник зі спортивного туризму та активної рекреації: географія, систематизація, практика. Кропивницький: Видавництво Льотної академії НАУ, 2017. 392 с.

25. Крачило Н. П. Географія туризму. Київ, 2017. 208 с.

26. Лободюк А.О. Особливості та різновиди екстремального туризму. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/53004/1/%D1%874-108-110.pdf> (дата звернення: 20.09.2024)

27. Мангушев Д. В. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні / Д.В. Мангушев, В. В. Соколова, Н. Я. Тимків // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – Вип. 5 (47). – С. 32-36.

28. Машкова О.В., Богадьорова В.С. Види екстремального туризму. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/131/125> (дата звернення: 20.09.2024)

29. Мексика – країна на будь-який смак. URL: <https://otiumportal.com/meksyka-kraina-na-bud-iakyy-smak>

30. Миргородська О.Л., Бобух М. Екстремальний туризм як світовий тренд. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/myrgorodska.htm (дата звернення: 20.09.2024)
31. Мироненко А. Екстремальний туризм. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/myronenko.htm (дата звернення: 20.09.2024)
32. Нагернюк Д.В. Особливості розвитку екстремального туризму в Україні. URL : <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/96/12.pdf> (дата звернення: 15.09.2024).
33. Наземні види екстремального туризму. URL: <http://vseoturizme.com/uk/priklyuchencheskij-turizm/61-zemnie-vidi.html>. (дата звернення: 20.09.2024)
34. Найпопулярніші країни: ТОП-10 напрямків для туристів. URL: <https://www.village.com.ua/village/business/news/276235-naypopulyarnishi-krayini-top-10-napryamkiv-dlya-turistiv> (дата звернення: 20.09.2024)
35. Не тільки пляжі: екстремальні екскурсії в Туреччині. URL: <https://mannschaft.ck.ua/ekstremalni-ekskursiyi-v-turechchyni/> (дата звернення: 20.09.2024)
36. Небезпечна Німеччина. Огляд найбільш екстремальних німецьких атракціонів. URL: <https://ua.korrespondent.net/lifestyle/travel/1558696-nebezpechna-nimechchina-oglyad-najbilsh-ekstremalnih-nimeckih-atrakcioniv> (дата звернення: 20.09.2024)
37. Основи хайкінгу: піші прогулянки по Італії. URL: https://ozi.pp.ua/osnovy-hajkinha-pishi-prohulyanky-po-italiji_7253/ (дата звернення: 20.09.2024)
38. Особливості екстремального туризму в Лондоні. URL: <https://londoname.com/uk/eternal-2505-osoblyvosti-ekstremalnogo-turyzmu-v-londoni> (дата звернення: 20.09.2024)
39. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 19.09.2024).

40. Патірана Сародж. Космічний туризм: користь для людства чи загроза для планети. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59540439> (дата звернення: 20.09.2024)
41. Притков В.Ю., Жердьов А.Е. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку // Географія та туризм. 2012. Вип.19. С.44-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_19_9 (дата звернення: 20.09.2024)
42. Романів П.В., Жук І.З. Основи туризму: навч.-метод. матеріали. Львів, 2017. 65 с.
43. Свида І.В. Сучасні форми екстремального туризму в Закарпатській області. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2011/v1/NV2011-V1_41.pdf (дата звернення: 11.09.2024)
44. Сокач К.О. Еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму. - Дипломна робота на здобуття ступеня магістра спеціальності "Туризм". - Національний авіаційний університет. - Київ, 2020. - 59 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/44784>(дата звернення: 20.09.2024)
45. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. Київ, 2017. 463 с
46. Ткаченко Т. Особливості механізму реалізації туристичного продукту та формування його асортименту на прикладі діяльності турагенції ТУІ. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. 2019. № 2 (1). С. 88—99.
47. Ткачук Л. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017. № 2 (66). С. 109–113.
48. Тури в США. URL: <https://extremeguide.pro/uk/turu-usa/> (дата звернення: 20.09.2024)
49. Туризм в Китаї. URL: https://ozi.pp.ua/turyzm-v-kytaji_8704/ (дата звернення: 20.09.2024)

50. У сфері туризму більше половини робочих місць можуть зникнути. Економічна правда: вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/31/666801> (дата звернення: 11.09.2024)

51. Українське радіо. Що треба знати про космічний туризм у XXI столітті. Пояснює експертка. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=96376> (дата звернення: 20.09.2024)

52. Флайбордінг – новий вид екстремального відпочинку. URL : <http://gogo.ua/vodni-vrazhennya/flybord> (дата звернення: 21.09.2024).

53. Центр рафтингу. URL: <https://rafting.ua/federation/about-urf/47-about-rafting> (дата звернення: 20.09.2024)